

OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem
Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Erik Demoen, Arnold Eloy, René Haeserijn,
Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruil en Recensiedienst : Arnold Eloy, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 F

INHOUD

R. van der LINDEN. Reuzen, een startsein voor binding tussen Noord en Zuid.	66
A. VAN HAGEIAND. Grootmoedersdag: nieuw kalenderfeest?	67
R. van der LINDEN. SIEF-kongres te Zürich 1987.	69
M. JACOBS. Negen Colloquia Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. - R.U.G. - Volkskundige verkenning.	71
L. GELBER. Louis Doms zingt en vertelt. (<i>Deel 2</i>)	81
R. van der LINDEN. De v.z.w. Frans M. Olbrechts-stichting.	100
A.G. HOMBLE(†). Het bier in de volksgeneeskunde. (<i>Deel 3</i>)	101

Bondsleven

R. van der LINDEN, L. BEYENS, R. VAN DE WALLE, A. ELOY, G. WEZE. Algemene Statutaire Vergadering. Jaarverslag Bond. Balans. Verkiezing. Museum. Bibliotheek. Kantklub.	
Schenkingen aan Bond en Oostvlaamse Zanten. Aanvullende lijst	125

Boekbesprekingen

L. DEVLIEGHER. De molens in West-Vlaanderen. P. BAUTERS. Het Oostvlaams molenbestand in 1986. <i>R. van der Linden</i>	80
L. CARLEN. Wallfahrt und Recht im Abendland. <i>M. Daem</i>	126
Tradition Wallonne. Jaarboek met volkskundige bibliografie 1987. <i>R. van der Linden</i>	128

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en IPPA.

Reuzen, een startsein voor binding tussen Noord en Zuid?

Bergen op Zoom, Roermond, Amsterdam

Op 23 mei vierde de Heerlijkheid Bergen op Zoom (stad en land) de zevenhonderste verjaardag. Op het programma stond o.a. het huwelijk van het jonge reuzenpaar Jan Metten Lippen en Trui van de Toren. Jan Metten Lippen is Jan de Tweede van Glymes, een middeleeuws markies. Trui is genaamd naar de toren van de St.-Gertrudiskerk.

Als eregasten uit Vlaanderen daagden er gilde- en dansgroepen op, twee reuzen uit Zottegem, drie uit Dendermonde, twaalf uit Turnhout, twee uit Hamme, een uit Hasselt, drie uit Drogenbos, een uit Moeskroen. Nederlandse reuzen stamden uit Boxtel en Maastricht. Op 30 augustus hoopt Amsterdam, de Kulturele Hoofdstad van Europa voor 1987, in het streven van de Europese Gemeenschap om de internationale kontakten en kulturele uitwisselingen tussen de lidstaten te intensiveren, honderd tot honderdvijftigtal reuzen en volkse groepen uit Vlaanderen te zien opstappen, onder leiding van Frans Vromman uit Brugge. (1)

Op 13 september viert Roermond feest rond zijn reus Sjtuf, herbouwd in 1982, die van ± 1550 tot aan de Franse revolutie door de straten trok. Roermond ontwerpt een optocht met reuzen en groepen waar eenieder gekleed gaat in historische kostuums, ook met gasten uit Vlaanderen.

Intussen is de LRG van start gegaan, een overkoepelend orgaan van Nederlands en Belgisch (!) Limburgse Reuzen. Vijfentwintig reuzengilden zijn reeds aangesloten, met voorzitter Frans Vandecruys uit Hasselt, en sekretaris Ber Craeghs-Gijsen, Wijkstraat 3 uit Bree. Paul Poell, gildemeester, Pollartstr. 13, 6041 GC Roermond, zetelt ook in het bestuur.

Renaat van der Linden

(1) Initiatief Vlaams Kultureel Centrum De Brakke Grond, Nes 45 1012 KF Amsterdam.

REUZEN IN VLAANDEREN. VOLKSLEVEN VAN VIJF EEUWEN. Renaat van der LINDEN. Aartselaar, Vlaams Boekenfonds, 296 blz. Prijs: 995 BF + 55 BF port.

Te verkrijgen door storting van het bedrag op PCR 000-0096946-43 van de KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN, Kraanlei 65, 9000 GENT.

Naar een nieuw kalenderfeest?

GROOTMOEDERSDAG

Elk volksgebruik heeft een beginstadium gehad, toen het nog geen "folklore" was. Volkskundige feiten groeien op zekere dag uit een nieuw ofwel schijnbaar nieuw sociaal, cultureel of psychologisch verschijnsel, als een al dan niet nuttig voortvloeisel ervan. Of er daarbij een commerciële bedoeling aan de basis ligt, heeft weinig belang. Hoofdzaak is, of het volk (in de betekenis van **de volksmens**, zowel de arbeider als de zelfstandige) de nieuwigheid aanvaardt, assimileert en ze weldra als een noodzaak begint te beschouwen, zodat de voortzetting ervan gewaarborgd wordt en er soms al maanden bij voorbaat naar uit gekeken wordt. Na verloop van tijd krijgt men dan de indruk, "dat het altijd zo is geweest".

Het kan jaren, zelfs generaties duren, alvorens zulk feit in het volksleven wordt opgenomen. Het kan ook zeer snel gebeuren, in een sfeer van spontane aanvaarding, als het initiatief bijvoorbeeld uitgaat van een machtige groep, die over de middelen beschikt om de mensen in de gewenste zin te beïnvloeden. Je hoeft slechts de dikwijls nefaste invloed na te gaan van de massa-media op de moderne opvattingen en gedragingen, om te constateren dat de kijker, lezer en luisteraar slechts zelden weerstand kan bieden aan de geleide bombardementen die men zijn zintuigen en hersencellen doet ondergaan. Degenen, die in deze omstandigheden nog zelfstandig kunnen denken en oordelen, behoren steeds meer tot de uitzonderingen en worden door de "massa" als zonderlingen en zelfs abnormalen beschouwd. Zo is het altijd al geweest: wee degenen, die het algemeen gedragspatroon durven afwijzen!

Met zulke achtergrond lijkt het vanzelfsprekend, dat grootwarenhuizen en andere grote firma's, met de steun van pers, radio en vooral televisie, ware omwentelingen in het sociale leven kunnen veroorzaken. Overigens lijkt de vooropgezette idee op zichzelf dikwijls voortreffelijk, zelfs schoonmenselijk. Zo wordt ze alleszins meestal voorgesteld.

De verenigde machten, zoëven vermeld, zijn er met klank in geslaagd, in Frankrijk een nieuw kalenderegebruik door te drukken: de viering van de grootmoeders. Als jaarlijks terugkerende datum werd **28 maart** aanvaard, op voorstel van Lionel Chouchan, die reeds bekendheid verwierf als oprichter van het festival van Avoriaz... en tevens directeur is van "Promo 2000".

Begin 1987 werd een uitvoerend comité samengesteld, bestaande uit moderne en dynamische grootmoeders die tevens verdetten zijn: actrices, zakenvrouwen en dergelijke, die zich stellig hebben voorgenomen dat dit feest op de nationale kalender zal worden geplaatst. Meteen werden tevens grote middelen gebruikt. Op 28 maart 1987 werd meer dan een miljoen Franse frank besteed aan geschenken, die in verscheidene steden aan behoeftige grootmoeders werden uitgedeeld. Clubs van actieve grootmoeders werden opgericht. Als symbool van het nieuwe feest werd de gele tijloos (jonquille) gekozen en ieders steun en raad werd ingewacht bij de "Association pour la fête des grands-mères", 16, avenue Jean Jaurès te F 94601 Choisy-le-Roi.

De grote doorbraak gebeurde evenwel reeds op vrijdag 27 maart 1987, toen de populaire presentator Patrick Sabatier in een van zijn groots opgezette shows van de reeks "Grand Public" op TF1, drie in Frankrijk zeer bekende actrices het nationale opzet liet toelichten: Bernadette Lafont, Denise Grey en Sophie Desmarets, alle drie zeer dynamische grootmoeders, behorende tot de zogenaamde "mamies de choc".

Overigens, van de 5.600.000 grootmoeders die Frankrijk telt, zijn driekwart nog altijd zeer actief en de moderne "mamies baskets" - die geenszins hun leeftijd schijnen - gaan er openbaar prat op, grootmoeder te zijn.

De beweging is dus sterk gestart en het zal interessant zijn, binnen tien jaar op dit nieuwe kalendergebruik terug te blikken en na te gaan, hoe het is geëvolueerd en welke andere landen het intussen hebben overgenomen.

Net als Moedersdag en in mindere mate Vadersdag, zal het wellicht een traditie worden. Grootvadersdag zal dan ook wel volgen!

Is het initiatief "zuiver" Frans? Natuurlijk niet. In de Verenigde Staten van Noord-Amerika zijn reeds sedert enige tijd de "Grijze Panters" actief, onder de leiding van de nu 62 jaar jonge Margaret Kuhn. Ze vechten voor de rechten van en de waardering voor de grootmoeders aldaar.

Voor "Grootmoedersdag", zoals voor andere nieuwsoortige gebruiken, is het bestuderen van de feiten **bij hun ontstaan** voor de volkskundige steeds een prettige uitdaging en levert soms interessant vergelijkingsmateriaal voor later.

A. van Hageland

met oprechte dank
aan de

GENERALE BANK

SIEF-CONGRES TE ZÜRICH 1987

In 1928 kwam in Praag de *Commission internationale des arts et traditions populaires (CIAP)* tot stand tijdens het *Congrès international des Arts Populaires*, onder de auspiciën van het *Institut International de Coopération intellectuelle* van de Verenigde Naties (*Société des Nations*). Op verzoek van de Unesco werd de CIAP lid van de organisaties die op 21 jan. 1949 de *Conseil international de la Philosophie et des sciences humaines (CIPSH)* stichten.

Tijdens een algemene vergadering te Athene, op 7 en 8 sept. 1964 krijgt de CIAP nieuwe statuten en een nieuwe naam: *SIEF: Societé Internationale d'Ethnologie et de Folklore*. Eerste voorzitter (tot 1971) werd K.C. Peeters.

Er verschijnen vier gedrukte S.I.E.F.-Informations, N° 1 (1964), N° 2 (1966), N° 3 (1967), telkens met administratievermelding: Volkskundemuseum, Gildekamerstraat, Antwerpen, N° 4 (1970). Nr. 4 bevat de lijst van de toenmalige leden. Het zou tot in 1982 duren vooraleer er een tweede congres kwam, in Moskou.

Renaat van der Linden, lid van SIEF sinds 1965, nam deel aan het *eerste internationaal kongres* in Parijs, oogst '71, en aan het tweede, in USSR-Suzdal, 30 sept.-6 okt. 1982, met een spreekbeurt over: **Exhibition Fanions, Feast & Manifestations in Flanders (Belgium)**, zie: *Summaries by the Congress Participants / Problems of the European Ethnography and Folklore*, p. 74-76. Een verslag hierover is gepubliceerd in *Oostvlaamse Zanten*, LVII, 1982, 6, p. 233-235.

In '87 was van 9 tot 12 april Zürich aan de beurt voor een **derde Internationaal Kongres** met ongeveer 300 deelnemers van 30 verschillende nationaliteiten. Algemeen thema was de levenscyclus: hoe worden de stadia van het menselijk leven bekeken vanuit de huidige stand van de wetenschap en de huidige maatschappelijke kontekst? De vijf introductie-hoofdreferaten waren:

- Carla Bianco (Italië), *The changing role of the kinship network through the life cycle*;
- John Gillis (USA), *The historian and the life cycle*;
- Arthur E. Imhof (DBR), *Planning full-size life careers. Consequences of the increase in the length and certainly of our life-spans over the last three hundred years*;
- Martine Segalen (Frankrijk), *Famille et parenté: perspective des recherches en France*;
- Ingeborg Weber - Kellermann (DBR), *Familie als Ort von Bräuchen. Lebenszyklus und soziale Schichtung*.

Vervolgens werden in tien verschillende sekties 150 kortere lezingen gehouden, soms met zuiver sociologische en antropologische vragenstellingen.

Voor Vlaanderen nam ondergetekende deel aan dit congres in Zürich met een spreekbeurt over: **Les Vagabonds** (Afzonderlijke brochure, p. 1-9) Dr. R. Haeseryn (R.U.G.) met "**Naissance et baptême en Flandre. Développement et nouvelles tendances dans les coutumes**".

Een SIEF-Kongres heeft vérstrekkende betekenis voor elke deelnemer en voor elkeen die belang stelt in de wetenschap van de volkskunde, niet alleen op basis van de vijf hoofdreferaten, en van honderdvijftig lezingen, ditmaal telkens over "de levenscyclus", in nauw of wijd verband, maar vooral door het persoonlijk contact met volkskundigen uit de vreemde, die je kent door een of andere publikatie in een tijdschrift, of door een of ander boek.

Bij elke lezing - waarvoor een half uur voorzien was - beschikte de spreker over ca. twintig minuten, om een 'bespreking' van ca. tien minuten te voorzien. Tijdens die woordenwisseling in de gunstigste zin kwam gebeurlijk een of ander inzicht, of uitzicht, door de internationale kijk op het tema.

Zo was er o.a. een zeer belangrijke nieuwe ontmoeting met prof. dr. Lutz Röhrich, van wie assistente Ulrike Nagel in Oostvlaamse Zanten (1975, 6, 226-233) een uitvoerige bijdrage leverde over Sint-Niklaas in Duitsland (Der Weihnachtsmann in der Werburg). Ook prof. dr. Démétrios Loukatos uit Athene ontmoetten we i.v.m. zijn boek: *Het brood bij de geboorte en de dood. Het symbolisch en magisch gebruik bij de huidige Grieken*. Athene, 1979. Deze geleerde was uiterst verblijd en verrast bij de vaststelling, dat zijn Grieks boek in een Nederlandstalig blad zo uitvoerig behandeld werd (Oostvlaamse Zanten, 1980, blz. 196-202) inklusief de weergave van het Grieks titelblad, onder de titel: *Brood bij geboorte en dood in het huidige Griekenland*.

Dusdanig internationaal kongres heeft een uitzonderlijke waarde, én door het ontdekken van andere inzichten, én door het verrijkende én vér reikende contact in menselijk en wetenschappelijk opzicht. Na het kongres van 9 tot 12 april had ondergetekende samen met prof. dr. J. Van Haver de kans de ontmoeting verder te zetten met volkskundigen uit andere landen, die een langer verblijf tot 15 april voorzien hadden, om allerlei onderwerpen en vraagstukken te kunnen behandelen, o.a. in het Landesmuseum te Zürich. Uit gesprekken met buitenlandse leden van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde bleek o.a. hoezeer zij belang stellen in de uitgave van het *Jaarboek* (en bibliografie) inzake volkskunde in Vlaanderen.

De SIEF is immers verantwoordelijk voor de *Internationale Volkskundige Bibliografie* waarvan de redactie thans in Göttingen bij Prof. Brednich berust, voor de *Europese Volkskunde-atlas*, en voor de werking van verscheidene commissies die op internationaal vlak een zeker autonoom bestaan leiden: de Balladenkommision (voorzitter St. Top), de Kommission für ethnologische Bildforschung (picture search), de Kommission für Arbeiterkultur (the study of working class culture).

Op de statutaire vergadering van de SIEF werd de Noor Prof. Dr. R. Kviedeland tot nieuwe voorzitter verkozen. Hij wordt bijgestaan door drie ondervoorzitters: J. Cuisenier (Frankrijk), Y. Bromley (USSR) en de scheidende voorzitter N.-A. Bringeus (Zweden). Daarnaast is er ook een Raad van Bestuur waarvan de leden ter gelegenheid van elk kongres door de algemene vergadering worden aangeduid; hierin zetelt ook J. Van Haver, voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Volkskunde.

Renaat van der LINDEN

9 COLLOQUIA

KONINKLIJKE BOND OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN - R.U.G.

VOLKSKUNDIGE VERKENNING

"Volkshogescholen, open universiteiten en postuniversitaire kursussen liggen evenzeer in het verlengde van wat een weetgierige bevolking zal vragen" (1)

Een tot vijf

In Oostvlaamse Zanten 1984, nr. 6, werd het verslag opgenomen van het vierde colloquium, georganiseerd door de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen en het Seminarie voor Etnische Kunst, afdeling Volkskunde op 14 november 1984.(2)

Op deze studienamiddag rond het thema volksgeneeskunde(3), in het Seminarie voor Volkskunde van de Rijksuniversiteit te Gent, spraken Apot. L.J. Vandewiele en de betreurde A.G. Homblé.

In het artikel schetst Arnold Eloy in telegramstijl de historiek van de volkskundige woensdagnamiddagsessies in 1983 en 1984.

Op woensdag 2 maart 1983 werd van wal gestoken met een gedachtenwisseling over **de evolutie van volkskunde in Vlaanderen**. In de tweede bijeenkomst op 19 oktober in hetzelfde jaar werd gefokuseerd op de evolutie van de Oostvlaamse volkskunde in het bijzonder. Met deze referaten werd als het ware een eerste, meer "teoretisch" en algemeen-inleidend gedeelte afgesloten waarin het kader werd gekreëerd waarbinnen volkskundige topics, aanverwante en hulpwetenschappen waarover de volgende voordrachten en discussies handelden zouden kunnen gesitueerd worden.

Diezelfde middag start met de tweede fase van de voordrachtenreeks, nl. een bijdrage over het belang van de linguïstiek en dialektologie voor de volkskunde, verzorgd door het onderzoeksteam van het **Woordenboek van de Vlaamse Dialekten**(RUG)(4).

Drie sprekers kwamen aan het woord op het derde colloquium op woensdag 2 mei 1984 i.v.m. "religieuze volkskunde". Kunsthistorica Josée Van Beylen presenteerde de resultaten van haar licentieverhandeling over **volksreligieuze voorwerpen uit het Museum voor Heem- en Oudheidkunde te Kontich**. Robert Ruys illustreerde zijn krachtig betoog over devotieprentjes en -boekjes als bron voor de studie van de volksdevotie met diverse afbeeldingen die de aanwezigen in een bundeltje werden aangeboden. Tenslotte gaf A.G. Homblé een voorproefje van zijn volgende voordracht met een korte tussenkomst over bijgeloof en volksgeneeskunde.

De vierde bijeenkomst stond in het teken van de volksgeneeskunde.

In colloquium 5 waren spel en grafiek troef. E. Van Autenboer nam de gelegenheid te baat om voor het aanwezige publiek zijn rijke (wetenschappelijke) ervaring en kennis in verband met **kaartspelen** en in het bijzonder de speelkaarten zelf ten toon te spreiden.

Stellen dat de bijdrage van F. Van Bost over **ganzeborden** in Vlaanderen met veel empirisch materiaal gedocumenteerd en geïllustreerd

was, zou slechts een gemeenplaats en "tautologie" zijn. Noteren we op zijn minst de interessante gedachtenwisseling over de zwaar symbolisch geladen bordeelscène die op talrijke ganzeborden werd geïdentificeerd, een onderwerp dat verdere studie waard is(5).

Zes

"Biezonderne bronnen voor de volkskunde", zo luidde de enigzins mysterieuze titel van de zesde samenkomst (30 oktober 1985).

Opmerkelijk was de spreekbeurt van H.J. Bockstal, over symbolisme in de **heraldiek**. Na een bondig overzicht van de historiek en belangrijkste technieken van de wapenkunde verduidelijkte de spreker zijn betoog met kunstige afbeeldingen, deels werken van eigen hand. Door de enorme periode en hoeveelheid empirisch materiaal die bestreken werd, moest de specialist ter zake zich beperken tot enkele algemene krachtlijnen en enkele tijdsgebonden interpretaties die uiteraard niet universeel of voor alle periodes geldig kunnen zijn. Dit was een van de konklusies die konden getrokken worden uit de heftige boeiende discussie over de betekenis(verklaring) van bepaalde symbolen.

Dat "**staten van goed**" belangrijke bronnen zijn voor geschiedkundig onderzoek, is in de huidige historische vakliteratuur duidelijk merkbaar.(6) Dat ze evenzeer nuttig zijn voor de familie- en (historische) volkskunde werd duidelijk gemaakt door de in kringen van genealogen bekende vorser August De Baets (ere-voorzitter V.V.F.).

Zeven

Op 19 maart 1986 was het verzamelen geblazen voor de geïnteresseerden in "**recente volksliedkunde**", met een inleiding van Lucy Gelber. Zij bracht een meer theoretisch betoog, waarin ze een eigen visie ontwikkelde op de evolutie van (recente) volksliedstudie, die, volgens L. Gelber, varieert van geschiedkundige tot volgens genre klassificerende, stijklkundige én "genetische" invalshoeken of onderwerpen. Zij stelde haar levenswerk, de **Encyclopedie van het levende Vlaamse Volkslied** en de structuur, organisatie en doelstellingen van het Volksliedarchief Alfons Verbist-Lucy Gelber dat berust in de Koninklijke Bibliotheek Albert I, voor. Met de speciale aksenten zoals het pleidooi voor het belang van de melodie, de "zangwijze", de toonhoogte en vooral het volgens de regels van de kunst, optekenen ervan, zat ze op een andere golflengte dan de twee volgende sprekers die vooral handelden over de gedrukte liedteksten.

Het referaat van Betty Desterbeck was grotendeels gebaseerd op een grondige studie van een bundel 18de- en 19de-eeuwse volksliederen uit het Oudenaardse stadsarchief, waarvan de resultaten in haar licentieverhandeling werden vastgelegd.(7) Vakkundig gaf ze de historiek, de indeling en analyse van een bundel marktliederen die Edmond Vander Straeten rond de laatste eeuwwisseling aan het archief geschonken had.

Verrassend en beslist origineel was de bijdrage van Erik Demoen over de liederen van de industriële revolutie. Deze onderzoeker, wiens werk in 1986 met de prestigieuze Provinciale Prijs voor Volkskunde van de provincie Oost-Vlaanderen werd bekroond, paste moderne inzichten en methoden, die ondermeer geïnspireerd zijn door sociologi-

sche modellen van bijvoorbeeld Pierre Bourdieu, toe in het volkslied-onderzoek. Een frisse wind in dit soort onderzoek was zijn poging de bestudeerde liederen ook in een ruimer socio-ekonomisch en kultureel kader te plaatsen en bijvoorbeeld zijn provocerende indeling elitaire / populaire / volkskultuur op de problematiek toe te passen.(8)

Acht

Op woensdag 5 november 1986 was de "rechterlijke volkskunde" aan de orde.

Verdienstelijk, want een uitermate moeilijke opgave was de inleiding door rechtshistoricus Paul De Win waarin hij poogde duidelijkheid te scheppen in dit weinig ontgonnen of in kaart gebrachte gebied van de volkskunde door aksenten te leggen en krachtlijnen te trekken doorheen de vage "grenzen" tussen sociale en rechtsgeschiedenis, rechtsarcheologie, rechtssociologie, (rechterlijke) volkskunde, antropologie en andere menswetenschappen.(9)

Vervolgens lichtte hij een tip op van de sluier over zijn ambitieus en waardevol projekt, dat tevens deel uitmaakt van een op stapel staande doktoraatsverhandeling, "Inventaris van het rechtsarcheologische patrimonium in België" (schandpalen en andere schandstrafinstrumenten, schandstraffen, enz.).

In het tweede deel bracht ondergetekende enkele toelichtingen en kanttekeningen bij het onderzoek naar **charivari en volksgerichten** in Vlaanderen. Daarbij werd achtereenvolgens diepgaand ingegaan op het onderscheid tussen charivari en volksgerichten, de beschikbare bronnen, de voorlopige konklusies en vooral de hangende vragen van het onderzoek in uitvoering.

De discussie was bij wijlen zeer geanimeerd toen hete hangijzers als de manifestaties rond de toendertijd hangende zaak van "notaris X" en de volkswoede en repressie na de Tweede Wereldoorlog in Nederland en België ter sprake kwamen. Waardevol waren de gegevens die verschillende toehoorders verstrekten over het tijdens en na het interbellum blijkbaar veel voorkomende gebruik "blauwsel gooien".

Negen : Weezorg te Gent - 19de en 20e eeuw

Het negende colloquium ging door op woensdag 25 maart onder de titel: **weeshuizen en weezorg in Gent in de 19de en 20ste eeuw.**

In het biezonder werden de weeshuizen van de Gentse openbare liefdadigheid tussen 1890 en 1940 in de kijker geplaatst. Deze instellingen waren immers voorwerp van een grondig onderzoek in functie van de licentieverhandeling(en) van de geschiedkundigen Marijke De Keyzer (die de periode 1890-1918 behandelde) en Lies Cooremans (die de periode 1919-1940 voor haar rekening nam).

Gelukkig was de keuze van de spreeksters om de problematiek in relevante onderdelen op te splitsen en deze thema's konsekutief, m.a.w. doorheen de periode 1890-1940, te behandelen.

Ze belichtten achtereenvolgens de belangrijkste wetten, stedelijke verordeningen en besluiten in verband met weezorg, de gebouwen en materiële infrastructuur, het verzorgend of bewakend personeel,

de overeenkomsten en verschillen tussen de Gentse instellingen en vergelijkbare weeshuizen in ons land en andere Europese landen, de wezen zelf, voeding, kleding, enz. Een breed geschilderd socio-economisch beeld van de 19de- en 20ste-eeuwse maatschappij was het klankbord voor de aangebrachte gegevens.

Wie kon het historisch betoog dat in belangrijke mate berust op "oral history"-research, beter completeren dan Prosper De Smet, alias Pol Pluym? Als ex-kulder diepte hij talloze levensechte verhalen over zijn verblijf in het Gentse jongensweeshuis op. Uiteraard las hij ook voor uit eigen werk, zijn boek "Oproer in het Weeshuis".

Hij verwoordde de opvattingen, frustraties en ideeën van de wezen over dagdagelijkse aspecten van het leven in het weeshuis zoals de inwijdingsrituelen, het eten, het uniform, de machtsverhoudingen tussen de kulders onderling en de relatie personeel-kulder, de bijnamen, enz... Hij bekomentariëerde de kollektieve identiteit en de specifieke mentaliteit van de kulders. Volkskundig interessant was verder de *inside*-informatie over de fanfare van de kulders die in het vooroorlogse Gentse volksleven furore maakte.

Het kwam tenslotte tot een hartige woorden- en gedachtenwisseling tussen een aantal voormalige personeelsleden en bewoners van de weeshuizen enerzijds en de voordrachtgeefsters anderzijds wat de belangstellenden, die door hun grote opkomst het Seminarie voor Volkskunde haast (figuurlijk) uit zijn voegen deden barsten, nog dieper inzicht verschafte in het fenomeen weeshuizen in het verleden.

Besluit

Op de vooravond van een lustrum, het tiende colloquium dat gepland is voor het najaar, is het nuttig een voorlopige evaluatie te maken.

De formule is succesvol gebleken. Hierbij moet uiteraard gedacht worden aan én een bloemetje geworpen naar Renaat van der Linden met zijn stemmige introducties en pertinente tussenkomsten, Arnold Eloy en andere medewerkers voor de konkrete organisatie en publiciteitskampagnes en René Haeseryn die als werkleider-gastheer optrad.

Door de organisatie in de lokalen van het Seminarie voor Volkskunde worden de relaties tussen Bond en Gentse Rijksuniversiteit nauwer aangehaald. (10) Leden van de Bond en andere belangstellenden vinden de weg (terug) naar de universiteit en vooral naar de gespecialiseerde volkskundige bibliotheek. Ze komen in contact (met wat) jonge afgestudeerden (recentelijk op volkskundig vlak gepresteerd hebben).

Studenten kunnen kennis maken met (het onderzoek van) specialisten die in de volkskunde reeds hun sporen verdiend hebben. Regelmatig is er een mogelijkheid tot stimulerende en vernieuwende discussies, kontakten en **feed-back** wat in de behandelde gebieden een reële vooruitgang teweegbrengt (kan brengen).

Verheugend is het feit dat soortgelijke initiatieven ook door het Seminarie voor Volkskunde van de K.U.L. en één van volkskundig Vlaanderen jongste telgen, de Leuvense Vereniging voor Volkskunde, een dynamische vereniging die op korte tijd een hoge vlucht lijkt te nemen, op touw werden gezet. Met hun vijfde colloquim in het najaar zijn ze eveneens aan een lustrum toe.

Open naschrift

"L'apprenti sorcier qui prend le risque de s'intéresser à la sorcellerie indigène et à ses fétiches, au lieu d'aller chercher sous de lointains tropiques... doit s'attendre à voir se retourner contre lui la violence qu'il a déchainée"(11)

De "Vlaamse volkskunde lééft!" Maar hoe en waarom? De besproken colloquia zijn net als soortgelijke manifestaties van de Leuvense Vereniging voor Volkskunde, een vinger aan de pols van de Vlaamse volkskunde.

Na het bijwonen van de Gentse en enkele Leuvense bijeenkomsten, na het opmeten van de hartslag als het ware, blijft ondergetekende met indrukken en zeer algemene vragen worstelen. Deze zijn deels geïnspireerd door die colloquia maar overstijgen tezelfdertijd de grenzen van ieder van die colloquia afzonderlijk en bemoeilijken een globale diagnose.

In dit bestek behandel ik slechts enkele elementen van één problemencluster in verband met "akademische volkskunde".

Volkskunde is in onze kontreien in grote mate een activiteit die amateuristisch (zonder pejoratieve bijklank) is, "een leuke hobby waaraan je je hart verpandt". Hoewel de besproken faktor, de rol van universiteiten, eng gedefinieerd slechts een handvol mensen betreft, en het hier opgehangen, per definitie rudimentaire beeld sterk vervormd wordt, blijkt het effect dat deze groep sorteert, niet onbelangrijk.

Modes

Een eerste schijnbaar triviale, maar daarom niet minder belangrijke vaststelling is het feit dat er bepaalde modes in het onderzoek schijnen op te treden. In de colloquia van de K.B.O.V. én van L.V.V., net als in **Oostvlaamse Zanten, Volkskunde en Ethnologia Flandrica**, in de B.T.K.- én tentoonstellings-projecten van het Gentse Museum voor Volkskunde en het Leuvense Seminarie voor Volkskunde, om het bij deze twee groepen of wetenschappelijke "families" te houden, blijken, globaal genomen op korte termijn in dezelfde periode opvallend soortgelijke onderwerpen aan bod te komen; in concreto bij voorbeeld het volkslied, het (kinder)spel, de dood en binnenkort weer het huwelijk. Ook op middellange termijn zijn verschuivingen aan te duiden, bvb. sagenonderzoek is (of lijkt) momenteel **out**, stoeten en marktlieden zijn **in**.

Nu is dit verschijnsel allerminst onbekend in andere wetenschappelijke disciplines.(12)

Waarom is een onderwerp plots in? Waarom verhoogt in de volkskundige literatuur de concentratie van bijvoorbeeld het marktlied plots? "Dringt een onderwerp zich plots op?"

Volkskundigen

Hoort de volkskunde als universitair vak per definitie thuis in de Germaanse Talen (Leuven) of kunstgeschiedenis (tot voor kort Gent)? Wordt daar de ideale of meest aangewezen opleiding gegeven? Hoe is dit historisch gegroeid en in instellingen vorm gegeven? Is dit verklaarbaar door bij voorbeeld het vroegere belang dat sagen en sprookjes(13) in het onderzoek hadden? Of moet de verklaring gezocht

worden in persoonlijke kwaliteiten van professoren die een leerstoel in de volkskunde opgericht hebben of bekle(ed)den (P. de Keyser, K.C. Peeters, S. Top, etc.)?

"Volgens de volkskundige Prof. H. Bausinger in de Universiteit te Tübingen moeten we komen tot een integratie van de volkskunde in de sociologie... Wij voelen wel iets voor deze kultuursociologie van het dagelijks leven"(14); zo argumenteerde kunsthistoricus W.P. De-zutter onlangs. Heeft de moderne volkskundige dan niet in de eerste plaats nood aan een aantal sociologische technieken en theorieën? Hoort volkskunde tegenwoordig in de sociologische of antropologische fakulteiten thuis? Maar bestaat daar wel de wil of interesse om volkskunde te onderwijzen? Verdient de klemtoon op het regionaal onderscheid met een historische achtergrond de aandacht? Hoe is het mogelijk dat aan bepaalde Vlaamse universiteiten bijvoorbeeld in de Sektie Germaanse of Romaanse Talen en bij voorbeeld in de Geschiedenis volkskunde (in de effectieve betekenis van Europese etnologie) niet eens deel uitmaakt van het aangeboden pakket keuzevakken en ten hoogste als vrije cursus kan gevolgd worden? Dit terwijl zowel aan de K.U.L. (bvb. cursussen Algemene Volkskunde en Europese volkskunst) als aan de R.U.G. (oefeningen etnische kunst, partim Europese volkskunde) het bewijs geleverd wordt dat zo'n cursus supradisciplinair relevant kan zijn en de nodige bagage(kennis van werkinstrumenten als het plan Hoffmann-Krayer, volkskundige atlanten of bio-bibliografisch inzicht, enz.) en methodiek kan verschaffen voor wie met kultuurhistorische en volkskundige literatuur en onderzoek gekonfronteerd zal worden.

Is het zo (zoals een enquête zou kunnen aanwijzen) dat een deel van de jongere garde die zich in Vlaanderen met volkskunde bezig houdt, in de eerste plaats historisch geschoold is of zichzelf als historicus beschouwt? Hoewel de geschiedkundigen met cultuur-historische belangstelling in praktijk natuurlijk met open armen ontvangen worden, is dit in moderne theoretische geschriften niet immer evident. Hoe valt dit te rijmen met het vreemde licht waarin de zogenaamde "historische volkskunde" staat? Is het mogelijk de recente ontwikkelingen in de mentaliteitsgeschiedenis te negeren? Voorbeeld van het tegendeel is de, naar mijn persoonlijke mening, uitermate boeiende lijn en het niveau bereikt door het Nederlandse volkskundig kwaliteitstijdschrift **Volkskundig Bulletin** die duidelijk door die bewuste stromingen beïnvloed zijn.

De interdisciplinaire troef moet worden uitgespeeld. Volkskunde als eklektische wetenschap lijkt een krachtige strategie.

Onderwerpen

Welk is de grootste gemene deler in de onderwerpen die in de Gentse colloquia behandeld werden: heraldiek, volksgeneeskunde, devotie, scharminkelen, liederen en weeshuizen? Het gamma dat de stempel "volkskundig" kan opgedrukt krijgen, blijkt enorm breed.

Een andere dwarsdoorsnede van de Vlaamse volkskunde, het huldeboek voor Renaat van der Linden(15), weerspiegelt de huidige stand van deze wetenschap.

Opvallend is het zeer wisselvallig niveau, een te subjektieve of mogelijk pejoratief opvatbare uitdrukking die misschien beter geformuleerd kan worden als een sterke variabiliteit qua onderwerpen, doelstellingen, abstraktieniveau, middelen en resultaten. Karakteristiek lijkt het naast elkaar bestaan van meer deskriptieve, weinig analyserende en zeer probleemgebonden studies; die onwillekeurig de overhand hebben én schaarse studies die een opening zoeken naar meer algemene relevantie en teoretisch gefundeerde analyses.

Tot diezelfde konklusie kwam samensteller Dezutter. Belangrijk is daarbij vooral de haast legitimerende opmerking: "Dit heeft het grote voordeel dat het een leesbaar boek geworden is, niet alleen bestemd voor een kleine kring vakgenoten"(16).

Hiermee raakt hij één van de kernen van de zaak. Enerzijds wordt gestreefd naar teoretisch gefundeerde artikelen, bij voorkeur op internationaal niveau, maar anderzijds moeten de publikaties afgestemd zijn op het (leeuwendeel van het?) lezerspubliek, waarbij vaak andere prioriteiten gelden. Schoolvoorbeeld van de betrachtning van zo'n synthese is Oostvlaamse Zanten.

Het volkskundig veld

Volgens de Franse socioloog Pierre Bourdieu moet men zich bij het onderkennen, analyseren van dergelijke problemen en formuleren van oplossingsstrategieën deels richten tot de wetenschappers zelf, en vooral hun onderlinge "machtsverhoudingen" in het desbetreffend veld.

Het Vlaamse en Waalse of Belgische volkskundig wereldje is relatief klein en het zou biezonder interessant zijn, zowel voor de interne keuken als epistemologische test-case, hierover een onderzoek op touw te zetten.

Bij wijze van eerste aanzet wordt de invloed die uitgaat van universiteiten, verder als voorbeeld gebruikt.

De oudere garde herinnert zich ongetwijfeld de impakt van figuren als het duo K.C. Peeters (Leuven) - P. de Keyser (Gent). Welk is de invloed die (initiatieven en persoonlijke belangstellingsferen van) universiteitsprofessoren in de Vlaamse volkskunde uitoefenen (zoals nu bijvoorbeeld Prof. Dr. S. Top (Leuven), Prof. Dr. Pinxten, Dr. Haeseryn, (RUG) etc ?) Hoeveel symbolisch en financieel kapitaal, mensenkracht, enz. kunnen zij voor volkskundig onderzoek mobilizeren? Worden ideeën en visies doorgedrukt? enz.

Hoeveel studenten studeren "volkskunde"? Hebben zij konkreet kansen op de arbeidsmarkt met een volkskundige specializatie? Worden die kansen gecreëerd?

Misschien is het aangesneden probleem van werkloosheid tijdsgebonden maar toch moet het duidelijk zijn dat hier één van de grote oorzaken ligt van de braindrain die professioneel én vrijetijdsvolkskundig Vlaanderen moet ondergaan. Is, met het oog op een maatschappelijke ontwikkeling waarin vrije tijd steeds belangrijker wordt en/of een periode waar het universitair onderwijs, meer bepaald in de tweede en vooral derde cyclus (postgraduaat) mogelijk sterk in beweging komt, het overwegen van de mogelijkheden van bijvoor-

beeld een goed gefundeerde fakelore of folkloristische marketing een stap in de goede richting?

Welk is de invloed die uitgaat van buitenlandse geleerden (bijvoorbeeld Bringeus, Bausinger en co.) en instellingen (Meertensinstituut bvb.)? Welke tijdschriften, reeksen, uitgeverijen, instellingen en instituten of universiteiten zijn belangrijk? Boven en buiten de universiteiten, instituten en verenigingen bestaat, sinds vijftig jaar thans, de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde, die vrij stipt de Jaarboeken met de lopende bibliografie voor volkskunde in Vlaanderen publiceert. Jaarboek 1984 is pas verschenen. Daaraan moet de vraag gekoppeld worden hoeveel vorsers (de kans hebben) die tijdschriften (te) konsulteren, laat staan lezen.

Of zijn het de onderzoekers uit en in het veld, groeperingen, kringen, musea, andere van buiten de universiteit die aan het roer staan?

In hoever zijn het (steeds meer) sponsorende, al dan niet financiële instellingen (Gemeentekrediet, A.S.L.K., IPPA, etc.) of zelfs privé-personen die met specifieke tentoonstellingen, prijzen of andere aanmoedigingen/verlokkingen het onderzoek stimuleren of richten?

Deze opsomming is uiteraard ver van volledig, en kan naar believen en vooral naargelang de inside-informatie waarover men beschikt, worden aangevuld met allerlei andere groepen.

Colloquium

Zoals steeds zal de werkelijke verklaring moeten gezocht worden in een complex samenstel van factoren en machten. In de bestudeerde kontekst zijn deze relaties persoonsafhankelijk en aan veranderingen en verschuivingen onderhevig.

Welke ("onafhankelijke") wetenschapssocioloog voelt zich geroepen tot een, naar het zich doet uitschijnen, fascinerende kijk achter de schermen?

Dit lijstje met wat concrete onderzoeks- én retorische vragen die de colloquia in het algemeen oproepen, is allerminst volledig. Dat er nood is aan discussie lees ik ook tussen de lijnen van een aantal pregnante, belangrijke en nog niet ten volle naar hun waarde geschatte artikelen waarin prof. dr. S. Top een vinger op een aantal wonden legt, en een reeks strategieën ontwikkelt. (17)

Het probleem bestaat uit vele facetten en is complex. Wat is (of: kan zijn) bijvoorbeeld de plaats, rol en de functie(s) van een (aantal) cultuur(theorie(n) tegenover, onder of doorheen de massa aan empirisch materiaal die verzameld werd en wordt?

Een initiatief, een colloquium van een andere orde dan de hoger besproken - zeer waardevolle - colloquia, dringt zich op waarin de wetenschappelijke top van en geïnteresseerden van pakweg volkskundig Vlaanderen, België of Benelux, een teoretische discussie aangaat met, waarschijnlijk niet gelijkgestemde, vooraanstaande mentaliteits- en sociaal historici, antropologen en sociologen. Een aantal feitelijke verschuivingen en veranderingen kunnen dan aan de orde worden gesteld.

Marc JACOBS

- (1) C. Vandenbroeke geciteerd in M. REYNEBEAU, *Vlamingen vooruit en voortgedaan. Visies op de toekomst van Vlaanderen*, Tielt, Lannoo, 1987, p. 148.
- (2) A. ELOY, *Vierde colloquium Koninklijke Bond Oostvl. Volksk. in Rijksuniversiteit Gent-Studienamiddag 2.3.84*, in: *Oostvlaamse Zanten*, 59, 1984, 6, pp. 198-200.
- (3) De teksten van de referaten vindt men in: L.J. VANDEWIELE, *Volksgeneeskunde of officiële geneeskunde*, in: *Oostvlaamse Zanten*, 59, 1984, 6, pp. 201-204 en A.G. HOMBLE, *Het bier in de volksgeneeskunde*, in: *Oostvlaamse Zanten*, 61, 1986, pp. 215-224 en 62, 1987, pp. 19-30, en pp. 101-114.
- (4) Zie vooral, naast diverse bijdragen en recensies in dit tijdschrift, het algemeen artikel: J. VAN KEYMEULEN, *Het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten en de Volkskunde*, in: *Oostvlaamse Zanten*, 59, 1984, 6, pp. 21-26.
- (5) S. GODFROID, *Vijfde colloquium K.B.O.V. in Rijksuniversiteit Gent. Studienamiddag 'Spel & Grafiek'*, 20 maart 1985, in: *Oostvlaamse Zanten*, 60, 1985, 6, pp. 167-168.
- (6) Een keur van recent historisch onderzoek op basis van "staten van goed" aan de Gentse Rijksuniversiteit vindt men in het volgende temanummer van *Oostvlaamse Zanten* (3, 1987).
- (7) Tot nu toe publiceerde de spreekster nog geen artikelen over de liedbundel in kwestie (en haar analyse ervan) na het afwerken van haar onuitgegeven licentieverhandeling B. DESTERBECK, *Bijdrage tot de studie van het volkslied aan de hand van een bundel volksliederen uit het Oudenaardse Stadsarchief*, 2 delen, Gent, 1983. Zie echter: W.L. BRAECKMAN, *Het 'droevigh Treur-Liedeken' van Jan de Lichte en zijn beruchte bende*, in: *Oostvlaamse Zanten*, 61, 1986, 6, pp. 11-22 én W.L. BRAECKMAN, *Een belangrijke Oudenaarse bundel marktliederen*, in: *Volkskunde*, 88, 1987, pp. 1-37.
- (8) E. DEMOEN, *A la vapeur. Dat heet progres! Lieder en van de industriële revolutie*, Gent, MIAT, 1986.
- (9) Een publikatie in *Oostvlaamse Zanten* is in voorbereiding.
- (10) Er spelen ook andere motieven mee, zoals bijvoorbeeld: G. WEZE, *Een groot vertolker*, in: W.P. DEZUTTER en R. VAN DE WALLE (ed.), *Volkskunde in Vlaanderen. Huldeboek Renaat van der Linden*, Brugge, Marc Van de Wiele, 1984, pp. 16-17 (p. 17b).
- (11) Een niet toevallig citaat uit: P. BOURDIEU, *Homo Academicus*, Parijs, Les Editions de Minuit, 1984, p. 15. Vergelijk met de opmerkingen over wetenschappelijke velden in: P. BOURDIEU, *Choses dites*, Parijs, Les Editions de Minuit, 1987.
- (12) Zie de geciteerde werken van Bourdieu, passim. Precies deze problematiek, ondermeer toegepast op biologisch-spitstechnologisch onderzoek, kwam aan de orde in de cursussen volkskunde in 1984 en 1985 (Prof. Dr. Pinxten).
- (13) Een treffend verschijnsel is het ontstaan in 1986 van een vrije(!) - naar eigen ervaring uitermate degelijke en interessante cursus "sprookjesonderzoek" aan de R.U.G. (Dr. L. GOBYN) die een wezenlijk interdisciplinaire (waaronder volkskundige) benadering van sprookjes doceert.
- (14) W.P. DEZUTTER, Inleiding, in W.P. DEZUTTER en R. VAN DE WALLE (ed.), *op. cit.*, pp. 5-7 (p. 6).
- (15) idem. Lees Lic. Eddy TIELEMANS. *Volkskunde in Vlaanderen. Huldeboek Renaat van der Linden*. *Volkskunde* 87, 1986, pp. 25-35.
- (16) idem, p. 7.
- (17) Bijvoorbeeld: S. TOP, *Pleidooi voor een probleemgerichte volkskunde*, in: W.P. DEZUTTER en R. VAN DE WALLE (ed.), *op. cit.*, pp. 139-144; S. TOP, *Volkskunde: van curiosum tot re- en innovatie*, in: *Volkskundig Jaarboek 't Beertje II, 1976-1978*, p. 29-55; de uitspraak "Het lijkt ons niet opportuun de historische volkskunde uit te spelen tegen de Gegenwartsvolkskunde of vice versa. Het gaat hier immers niet om een alternatief maar om een complementaire benaderingswijze" (p. 54) lijkt een goed uitgangspunt om de discussie op gang te brengen.

Luc DEVLIEGHER. *De molens in West-Vlaanderen. Ten geleide* van Ch. BOGHEMANS.

Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen. Deel 9. Lannoo, Tielt/Weesp, 1984, 447, ill., tekeningen, kaarten.

Paul BAUTERS. *Het Oostvlaams molenbestand in 1986. Woord vooraf* door E. DE CUYPER. *Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen. Bijdragen. N.R. - Nr. 25.* Gent, 1986, 175, 40 ill.

Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen start in '65 met *Beeld van het Kunstbezit*, brengt vervolgens *De huizen te Brugge, De Zwinstreek, Damme, De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Kortrijk, de Sint-Salvatorskatedraal te Brugge* met Geschiedenis, Architectuur, Inventaris. Nummer 9 biedt een thema dat de hele provincie bestrijkt.

Deze hoogstaande studie, die aansluit bij de Westvlaamse Moleninventaris van Christiaan Devyt uit 1966, vindt zijn oorsprong in een verzoek van de Westvlaamse Molenkommissie om over een werkinventaris te beschikken. De commissie kreeg veel meer: een uitstekende inventaris (na een bezoek aan alle molens) met waardevolle foto's, en afbeeldingen van vroegere toestanden, oude akwarellen, grafzerken, enz.

De Inleiding behelst verder het kortwieken der molens in het huidig economisch stelsel, de inschakeling in de toerisme-industrie, de teleurgang in de vorige en huidige eeuw. De rangschikking stoelt op Standaardmolens (23-72), Stenen molens (73-85), Houtzaagmolens (86-90), Vlaswingelmolens (91-92), Rosmolens (93-94), Watermolens (95).

Na deze kennismaking verglijdt over ongeveer driehonderd vijftig blz. een keurige inventaris, van Alveringem tot Zwevegem, met een of meer foto's per molen, met keurige gegevens als voor de ruimste steekkaart met naamgeving, historiek, toestand en kenmerken, zo o.a. jaartallen, in- en opschriften, namen allerlei op een balk, een standaard, een weegband, een ijerbalk, een askop, een klauwijzer, een middenlijst, een vangwiel of -voorwiel (te Gistel inschriften op de vier hoekstukken van het voorwiel in

1780!), enz. Op blz. 191 lees je de cijfers van 1/2 tot 99 kg. (honderd tekens dus) waarmede A. Maelfeyt uit Vlissegem het gewicht op de zakken aanduidde. Molens, molenmakers, mulders en molenvrienden pralen en stralen er doorheen heel West-Vlaanderen, met wetenswaardigheden uit de geschiedenis, de technische wereld, het volksleven van vroeger en nu!

Vijfentwintig jaar geleden verschenen schitterende kadastrergegevens i.v.m. de molens van Oost-Vlaanderen in de jaargangen 1960, '61 en '62 van het *Kultureel Jaarboek*. Tien jaar geleden verscheen een eerste gedrukte inventaris van het Oostvlaams molenpatrimonium, die na een ruime verspreiding vlug uitgeput bleek. De molenspecialisten Paul Bouters en Raoul Buysse begonnen een diepgaand onderzoek ter plaatse, met het resultaat: *Oostvlaamse watermolens. Inventaris 1980.* (*Kultureel Jaarboek N.R. - Nr. 11*) waarin eenenvijftig molens pronken met systematische gegevens: benaming. Ligging. Waterloop. Historische gegevens. Eigenaar. Toestand op allerlei niveaus, zo uitbating, waterbouwkunde, landschap, met een algemene beoordeling.

Intussen verscheen in 1985 het benijdenswaardig windmolenboek: *Eeuwen onder wind en wolken. Windmolens in Oost-Vlaanderen.* (1) Thans troont een zeldzame en handzame afronding van het nog bestaande molenpatrimonium in de provincie, met een inventaris en een kaart van water- en staakmolens, van bovenkruiers en van molenrompen. De opvatting sluit aan bij nummer 11 van de *Nieuwe Reeks*. Zie boven. Telkens stijgt het werk nog in waarde, als het zou kunnen, bij voorbeeld door opgaven voor het draaiende en staande werk.

Kan in de (nabije) toekomst een scherpzinnig vorser de taak op zich laden om verschillen inzake molens per gewest en/of provincie in Vlaanderen en omgeving op te sporen en te ontleden?

Oost- en West-Vlaanderen steunen op befaamde molinologen. Beide auteurs verdienen onze hulde en dank, wegens hun zorg voor de wetenschap in het algemeen en het detail tegelijk. Hun boeken zijn zoals de molens zelf: ze zullen de eeuwen trotseren!

R.v.d.L.

(1) Zie dit tijdschrift, 61 (1986), 2-4, ill.

Louis Doms zingt en vertelt

(vervolg OVZ 1987, 1)*

Ja, dat liedje van het spoken! Ge zoudt nu denken dat betekent niets en dat is zomaar een liedje. Maar toch niet. Daar zit daar iets in, en Sus heeft me verteld wat dat is.**

"Ze redden alles gauw, uitgenomen een oude vrouw", zingen ze in 't liedje. Waarom wordt die vrouw niet gered? Dat was hun schoonmoeder, die ze niet hadden willen redden. De gebuur wist ervan, en nu was het een list, een sluwheid van de gebuur, om daar eens munt uit te slaan. Want die dacht: Ik ga als geest bij die boer verschijnen, 'k ben dan de geest van die vrouw, en ik zal hem vragen dat hij zal bidden voor mij en dat hij de deur goed moet sluiten, en ondertussen zal ik z'n patatten stelen. En dat is dan ook zo gebeurd. De man, die gebuur, heeft zich verkleed in de gedaante van een geest, en hij heeft gezegd: Ik kom uit het vagevuur. Bid nu drie uur voor mij, en dan zal ik gelukkig zijn. Doe de hond van 't kot en sluit de deuren. Maar tezelfdertijd is hij met de patatten van de boer weg. 't Is dus wel iets meer dan maar een gewoon lieke.

En nu zal ik zingen *Mieke, wil m'eens goed verstaan*, ook een liedje van m'n moeder. Zie, ik heb nu verscheidene liedjes gezongen, en nu moet ge niet denken dat dat zomaar een lachliedje is. Nee, nee! Ge moet eens goed nadenken, want in al die liedjes zit een betekenis, zit een diepere les in. En als ge de les goed begrijpt, dan is het altijd nog niet om mee te lachen. En hier hebben we nu zo een. Dat is een liedje om te lachen, maar ge moet eens goed nagaan, wat een les daarin steekt.

* Zie de lijst van afkortingen in de voorgaande aflevering: OVZ 1987, 1.

** Dit is het commentaar bij het voorgaande lied *Het spoken*.

† Pol Heyns maakte in de jaren 1936-1939 fonopnamen, o.a. te Hoogstraten, die door de oorlogsomstandigheden onuitgebaat bleven. Mr. P. Vandebussche, gew. directeur-generaal van de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse uitzendingen, stelde ons de oude opnamen ter beschikking, voor optekening en verdere wetenschappelijke verwerking. Ook Louis Doms zong toen enkele liederen, anonym en zonder commentaar. Toch menen wij met zekerheid zijn stem te herkennen; hij zong toen echter geen een van de liederen die wij, 30 jaar later, konden opnemen en thans publiceren.

MIEKE

CAT. 8753 (in C gezongen)

ACHTEL, 1963

1. Mieke wil m'eens goed verstaan, Gaat vra-gen aan uw vaâr:
Of wij mo-gen dan-sen gaan Met de nieu-we-jaar. Zeg hem
dat ik ko-pen zal E-ne pe-per-koek, Als wij ko-men van het
bal. Gin-der op den hoek. Ai, ai, ai! Jef-ke dat dur-ve ik
niet, Dat vra-gen gaan, dat vra-gen gaan. Want als Pe-re
in ko-lei-re schiet, Dan zal hij-snel trom-melen op mijn vel!

1. Mieke, wil m'eens goed verstaan,
Gaat vragen aan uw vaâr:
Of wij mogen dansen gaan
Met de nieuwejaar.
Zeg hem dat ik kopen zal
Ene peperkoek,
Als wij komen van het bal
Ginder op den hoek.
Ai, ai, ai! Jefke dat durf ekik niet,
Dat vragen gaan, dat vragen gaan.
Want als pere in koleire schiet,
Dan zal hij snel trommelen op mijn vel!
2. Mieke, heb toch maar geduld,
Kom bij mij na 't lof.
En als Pere niet en wil,
Ja, dan gaan eij toch.
Doe uw witte rokken aan
En uwe modehoed.
Als er geen vigelanten staan,
Dan gaan wij maar te voet.
Ha, ha, ha! Jefke, ik ga wel mee
Eens dansen gaan, eens dansen gaan.
Maar als Pere dat toch nooit en weet,
Dan zou hij snel trommelen op mijn vel!

3. Allen waren slapen gaan,
Tien ure sloeg de klok.
Mieke is dan opgestaan
En liep vlug in den hof.
Jefke stond al op de wacht,
Gaf vlug haar hand, en toen
Terwijl het maantje vriend'lijk lacht,
Gaf hij haar vlug 'n zoen.
Ha, ha, ha! wat is dat plezant,
Zo hand in hand, zo hand in hand.
Maar als Pere dat toch nooit en weet,
Dan zou hij snel trommelen op mijn vel!
4. O, wat was het toch plezant,
Ze liepen vlug te zaam.
Jefke kocht voor haar ne koek
Aan d'eerste wafelkraam.
En dan togen zij ten dans
Ginder bij Suske Kwiek.
Ze dansten toch zo lustig rond
Op monika-muziek.
Ha, ha, ha! wat is dat toch plezant,
Samen ten dans, samen ten dans.
Maar als Pere dat toch nooit en weet,
Den zal hij snel trommelen op m'n vel!
5. Maar nu werd het toch zo laat,
En moesten nu naar huis.
En kwamen samen in den hof
Zonder het minst gedruis.
Maar wie stond daar op de wacht
Achter de perelaar?
Dat hadden zij nu niet verwacht:
Het was hare vaâr.
Ai, ai, ai! Jefke wat nu gedaan,
't Is onze vaâr, 't is onze vaâr!
Ja 't is Pere die toch alles ziet,
En hij zal snel trommelen op mijn vel!
6. Mieke schreeuwde moord en brand:
Ik zal het nooit meer doen!
Jefke smeekte ook al
Om genade en pardon.
En is dit lied geen goede les
Voor menig jonge liên:
Je bedriegt uw ouders zo maar niet,
Zij die toch alles zien.
Ja, ja, ja! spiegelt u aan dit lied:
Belieg hen niet, belieg hen niet.
Want als Pere in koleire schiet,
Dan zal hij snel ook trommelen op uw vel!

KERMISLIED

CAT. 8756 (in F gezongen)

ACHTTEL, 1963

1. Er was eens een boer naar de peerdemert ge. gaan, Hm, hm,
van lei. de. rie. de. rom, En de peer. de. mert die was ge. daan,
Fie. ge. dom. me, fie. ge. dol. le, poets e. weg, e. weg, e. weg, Fie. ge.
dom, fie. ge. dul. le poets e. weg.

1. Er was eens een boer naar de peerdemert gegaan,
Hm, hm, van leide riederom;
En de peerdemert die was gedaan,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, eweg,
Fiegedom, fiegedulle, poets eweg.
2. Daar stond daar nog nen ouwen brig,
Hm, hm, van leide riederom;
En dat was er enen naar zijn schik,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...
3. Hij kocht het beest wat het kosten moest,
Hm, hm, van leide riederom;
Want zijn dochter ging ondertrouw doen,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...
4. Er was geen kleed voor deze bruid,
Hm, hm, van leide riederom :
En den boer naaide 't uit die peerdehuid,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...
5. En zo gingen zij naar de kerk dan,
Hm, hm, van leide riederom;
En twee hondjes liepen achterna,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...
6. En toen de koster trok aan de bel,
Hm, hm, van leide riederom;
Trokken die hondjes aan dat peerdevel,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...
7. En raadt eens, waar de bruiloft wordt gevierd,
Hm, hm, van leide riederom;
Op ne grote zolder van papier,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...

8. En raadt eens wat men daar zoal at,
Hm, hm, van leide riederom;
Het vlees waar zij het kleed van aan had,
Fiegedomme, fiegedolle, ...

9. En raadt eens wat men daar zoal dronk,
Hm, hm, van leide riederom;
Botermelk waar de stoop naar stonk,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...

10. Er werd gezongen voor deze bruid,
Hm, hm, van leide riederom;
En daarmee is nu mijn lieken uit,
Fiegedomme, fiegedolle, poets eweg, ...

N.B. Zie Pol **Heyns**, VL., p. 97 f. : niet van Louis Doms gezongen; tekst : identiek dezelfde / melodie : lichte metrisch-ritmische varianten.

Dit liedje dat komt van m'n schoonmoeder, de moeder van m'n vrouw; en dat werd gezongen als het varkenscarbonaden was, op de kermis dan. Toen, in mijn tijd, was de kermis grotendeels bij de boeren. Ze zongen "Er was eens een boer" op een boer die wat boven zijn stand getrouwd was in de omgeving, en die ze niet goed konden velen. En daarop had er ene dat lieke gemaakt, en dat werd dan gezongen, omdat ze dat mens eens wat wilden hekelen.

Later heb ik dat nog dikwijls horen zingen door m'n schoonmoeder, als ze bij ons bezoek kwam. En dat lieke dat komt van Achtel. Ik zal eerst eens vertellen wat Achtel is, waar dat ligt. Dat is een gehucht van een 40 huizen, boerenmensen; en dat ligt tussen Hoogstraten, Rijkevorsel en Wortel. Daar zowat in de boskant. Ge moet eens weten, in mijne jonge tijd, dan waren er geen auto's en nog maar amper fietsen. Want ik weet nog dat wij onze eerste fiets kochten. Toen ging alles te voet. Dat maakt dat de mensen in Achtel meestal bijeen bleven, bij elkaar wat gaan buurten, wat gaan kaartspelen, en dat ze ook bijna altijd onder mekaar trouwden. Het was wel zelden dat ze buiten het gehucht kwamen.

Nu moet ge weten, dat op zo'n gehucht de mensen goed aaneenhangen. Komt er daar dan ene bijwonen die zo een beetje boven het gehucht wil uitsteken, ja, dan heeft hij heel het gehucht tegen; en dan wordt dat mens beknibbeld. En vandaar dan dat zulke mensen die boven de anderen willen uitsteken, en ze zitten daarbij in de schuld, dat is geweten, dan zingen ze van die "zolder van papier". En ge moet eens weten, wat ze daarmee willen zeggen: dat is, ja, een heel huis met papieren balken, zeggen ze bij ons; dat is een huis waar de mensen totaal in de schuld zitten. Vandaar komt dus die "zolder van papier". En dat de bruid dat "kleed van het paard" aanhad en dat ze "paardevlees" aten, dat was allemaal om die mensen een beetje te affronteren, zal ik maar zeggen.

SINT-ANTONIUS

CAT. 8757 (in F gezongen)

ACHTEL, 1963

1. Sint An-to-nius met zijn zwijn-tje Geeft ons vreug-de en ver-
 maak. Sint An-to-nius hoort naar 't lijn-tje Dient ons
 juist naar on-ze taak. Hoer-p en spek-kook dat is on-ze taak.
 Hoort ge-rokt, licht ge-blokt, Zui-ver, net en niks ver-krokt.
 Vrouw en man al aan de dans, Pier met Lijn en Bie met
 Frans. Klets klets, plik plak, Pit-te-lei-re-loc-der-zak. Baai-en
 rok-ken, zits, zij, haak. En flik-keus op de rok-ken. Hoop-la
 voor de maar en klank Scheef en recht, scheel en mank,
 Let uw hol-le blok-ken on-der de bank!

1.

Sint Antonius met z'n zwijntje
 Geeft ons vreugde en vermaak.
 Sint Antonius hoort naar 't lijntje
 Dient ons juist naar onze taak.
 Kort gerokt, licht geblokt,
 Zuiver, net en niks verkrokt.
 Vrouw en man al aan den dans,
 Pier met Lijn en Bie met Frans.

Klits klets, plik plak,
Pitteleire loederzak.
Baaien rokken, zits, zij, haak
En flikkers op de rokken.
Hopla voor de snaar en klank.
Scheef en recht, scheel en mank,
Zet uw hooleblokken onder de bank!

2.

Binnenkort dan zullen we trouwen,
Trouwen voor pastoor en wet.
Dan zal Peer met zijn landouwen
Kind'ren hou'en mals en vet.
Kom maar binnen, geen belet!
Kort gerokt, licht geblokt,...
Zuiver, net en niks verkroekt.
Vrouw en man al aan den dans,
Pier met Lijn...

3.

Hand in hand gaan wij naar feesten.
Mandje, laat ons lustig zijn,
'k Eet en drink en dans om 't meest.
Peet, zijt gij tevree met Lijn
's Avonds in de maneschijn?
Kort gerokt, licht geblokt,...
Zuiver, net en niks verkroekt.
Vrouw en man al aan den dans,
Pier met Lijn...

4.

Zijt ge oud en stijf van werken
En bereid tot zucht en traan,
Zal Sint Antonius met zijn verken
Ons nog flink bereid zien staan,
Om naar 't Scharenveld te gaan.
Kort gerokt, licht geblokt,...
Zuiver, net en niks verkroekt.
Vrouw en man al aan den dans,
Pier met Lijn...

Zie Heyns, VL, p. 103 : tekst : identiek dezelfde / melodie : vage gelijkenis.
Kon. Bibl., VGV, 5552 (Meetjesland) : slechts verwantschap van onderwerp.

Dit liedje komt van Sus Rouwelaar. Sus was een man die van alles wat kende, en er ook aan hield om al die dingen in gang te houden. Hij was zowat de ziel, de spil van Achtel. Nu moet ge weten, dat we eraan houden van dat liedje te zingen van Sint Antonius, omdat Sint Antonius met z'n varken de patroon van Achtel is. En ik heb er eens enen horen zeggen, nen ouden boer : Die Sint Antonius aanraakt, die raakt ook mij. Die zal met mij afrekenen. En dat zijn boeren van Achtel, moet ge weten.

Toen ik nog als kleine jongen thuis was, woonden wij op de boerderij. En we hadden daar nog een oude boereschouw. Wij woonden in Achtel, dus een heel eindje van 't dorp, en dat was zo'n pleisterplaats, gelijk we zeggen, bij ons, voor zwervers, mannen die rondkwamen, koffiemolenschepers, scharesliepers, wannemakers en allerhande zo'n mannen, en die hadden bij ons hunnen thuis. Die kregen 's avonds bij ons een teljoor pap en nog ne boterham, navenant wat er was. En dan bleven zij bij ons buurten voor 't vuur. En m'n moeder die hoorde garen zingen, kon zelf ook goed zingen, en dan zei ze, als we daar zo zaten: Kobke, zingt nog 'ns, jongen.- Ja, dat zal ik wel 'ns doen, zei Kobke, want gullie zijt goed voor mij, en dan doe ik dat ook. Kobke stond recht, scharde dan eens door z'n keel en hij begon. Zo, en nu zal ik dat lieke eens zingen op zijn Kobke Van Hurks.

NAPOLEON

CAT. 8758 (in F gezongen)

ACHTTEL, 1963

1. Een eed'len roon van Na-pole-on de Ge-ro- te sprak zij-ne
 moe-der met veel vriend-schap aan: Gij zult mijn e-ni-ge vraag
 toch niet ver-sto-ten, Of ik zal van ver-diët het graf in-gaan.
 Ik wil gaan zien naar het li-chaam van mij-ne va-de-re:
 Ach, moe-der lief, en geef mij dit con-sent, Want al mijn
 bloed ver-stijft mij in de a-de-ren, 'k zal eer niet rus-ten,
 ik zal er niet zijn con-tent. Want al mijn bloed ver-stijft in

mij-ne a-de-ren, 'k Zal eer niet rus-ten, ik sal eer niet
zijn con-tent.

1. Den ed'len zoon van Napoleon de Grootte
Sprak zijne moeder met veel vriendschap aan :
Gij zult mijn enige vraag toch niet verstoten,
Of ik zal van verdriet het graf ingaan.
Ik wil gaan zien naar de lichaam van mijn vadere :
Ach, moeder lief, en geef mij dit consent,
Want al mijn bloed verstijft mij in de aderen,
'k Zal eer niet rusten, 'k zal eer niet zijn content.
2. De keizerin die sprak met zoete woorden :
Kind, spreek daar eerst uwe grotenvader van.
Gij weet, dat gij 'm moet onderdanig wezen,
Aan zijne ouders gelijk ook ik heb gedaan.
De jongeling, zijn hart ging hem aan 't verlangen,
Hij viel zijn moeder als een kind te voet.
Hij openbaarde haar al zijn verlangens,
Als Bonaparte aan zijne wil voldoet.
3. Het edele kind begon te voyageren,
Naar Sint-Helena heeft hij zich bereid.
Hij kwam zich aan het graf te presenteren
Onder den boom aldaar met veel droefheid.
Daar heeft hij dan met luider stem geroepen :
Verschuift de steen en laat mij niet alleen !
'k Ben keizerszoon en doet de kist toch open,
Ik wil bij mijne ware vaders zijn.
4. Napoleon, hoe ligt gij hier verslonden,
Sprak zijnen zoon met de ogen vol getraan.
Gij hebt zovele landen overwonnen :
Waarom zijt gij de wereld af gegaan ?
Napoleon, ach vader lief, mijne waarde,
Ach, laat mij toch in 't graf eens bij u zijn,
Want ik heb hier geen rust meer op deze aarde.
Ach God, haal mij ook van dees wereldplein !
5. Ne arme soldaat dien hield bij 't graf de wachte
Sprak met compassie tot Napoleons zoon :
't Moet een geheim, maar 'k hield ook van uwe vadere
En ik wens u in zijn plaats op den troon.
Ze hebben elkaar in de armen dan genomen :
O grote God, wist gij die schand, die straf !
Veel tranen vielen op de grafsteen nedere,
En 't werden rozen op Napoleons graf.

Zie *Bols*, HOL, p. 153 : tekst : lichte varianten van bewoording, 4 strofen / melodie : varianten; zie ook *Peeters*, OKLD.

Hessel, VWV, p. 78 : tekst : lichte varianten, 5 strofen / melodie : gedeeltelijk afwijkend; zie ook *Blyau*, OIPK.

Van Riet, ZOZ, p. 326 : tekst : varianten van bewoording, 8 strofen / melodie : var.

Kon. Bibl., VGV, Cat. 8773 (Lommel) : varianten van tekst en melodie.

Nu zal ik 'ns zingen van *Ons kosterke*. Dat is een lieke van Sus Rouwelaar, eigenlijk Frans Van der Auwera. Maar als ge nu in Achtel komt en ge vraagt naar Frans Van der Auwera, weet niemand wie ge bedoelt. Dat is Sus Rouwelaar. Sus was een wijze, verstandige man. Hij wist voor alles raad en hij wist alles zo wat op voorhand wat er ging komen. Als ge hem over het weer iets moest vragen en zegt: Wat zal het vandaag doen, Sus? - Ik weet niet, zei Sus, de zon schijnt al weer vroeg, maar het zit zo donker in de bomen, da's een bewijs dat 't regent. En ge kunt 't geloven, het regende dan ook!

Na dit liedje zouden we gaarne gehad hebben dat Sus dat zou gezongen hebben. Maar, spijtig genoeg, hij is intussen naar de hemel gegaan. Hij is ook 84 jaar, en ik hou er zoveel van, want het was mijne beste vriend, Ik heb er ook veel aan te danken. Ik heb er zoveel van geleerd. Ik zal hem nooit vergeten en ik hoop dat hij nu in de hemel wel zal horen dat ik dit liedje in zijn plaats voor hem eens zal zingen.

ONS KOSTERKEN

CAT. 8759 (in GES gezongen)

ACHTTEL, 1963

1. *Ons kos-ter-ken die is iets in 't fijn, Lo- als er ve-le kos-ter-ken*

Ons kos-ter-ken is iets in 't fijn En 't spreekt dik-wijs la- tij-.

En gaat ie s'ron-dags o-ver straat, Wan-mer hij dan ter

ker-ke gaat; En gaat ie s'ron-dags o-ver straat, Dan

trij-velt hij af maat. Hij trapt zo met zijn voet-je Hij

draait zo met zijn toet-je. En met z'n slijpke en met z'n

tij-ke Met zijn haar-se-pan-me-pit-je al hier geeft

hij een tok-je, Al daar slaat hij zijn stok-je. En 's zondags
 zingt hij in de mis: O ra pro no... bis
 2. Ons kos-ter-ken is vlieg en rap, Ons kos-ter-ken is
 fijn en knap. Ons kos-ter-ken is vlieg en rap, Als er 'n
 glaas-je wordt ge- tapt. Ons kos-ter-ken ook al- tijd lacht, Ons
 kos-ter-ken maait lan-ge wacht. Ons kos-ter-ken ook al- tijd
 lacht, Als den boer een var-ken slacht.

1.

Ons kosterken, die is iets in 't fijn,
 Zoals er vele kosteren zijn.
 Ons kosterke is iets in 't fijn
 En 't spreekt dikwijls latijn.

En gaat ie 's zondags over 't straat,
 Wanneer hij dan te kerke gaat;
 En gaat ie 's zondags over 't straat,
 Dan trippelt hij op maat.

Hij trapt zo met zijn voetje,
 Hij draait zo met zijn toetje.
 En met z'n slipke en met z'n tipke,
 Met zijn kaarsepannepitje.

Alhier geeft hij een tokje,
 Aldaar slaat hij zijn stokje.
 En 's zondags zingt hij in de mis:
 Ora pro nobis!

2.

Ons kosterke is vlug en rap,
Ons kosterke is fijn en knap.
Ons kosterken is vlug en rap,
Als er 'n glaasje wordt getapt.

Ons kosterken ook altijd lacht,
Ons kosterken nooit lange wacht.
Ons kosterke ook altijd lacht,
Als den boer een varken slacht.

Hij trapt zo met zijn voetje...
Hij draait zo met zijn toetje.
En met z'n slipke en met z'n tipke,
Met zijn ...

3.

Ons kosterken ook altijd loopt,
Ons kosterken ook altijd hoopt.
Ons kosterken ook altijd loopt,
Als er een kindje wordt gedoopt.

Ons kosterken is altijd trouw,
Zijn plicht hij nooit verzuimen zou.
Ons kosterken is altijd trouw,
Als er iemand in de kerke trouwt.

Hij trapt zo met zijn voetje,...
Hij draait zo met zijn toetje.
En met z'n slipke en met z'n tipke,
Met zijn ...

4.

Ons kosterke is ne ferme vent,
Aan alles is hij alzo gewend.
Ons kosterken is ne ferme vent,
Maar hij is niet zo rap kontent.

Ons kosterken is nen hele man,
'n Heel dorp houdt hij in bedwang.
Ons kosterken is nen hele man,
Alleen van zijn vrouw, daar is hij zeer bang.

Hij trapt zo met zijn voetje,...
Hij draait zo met zijn toetje.
En met z'n slipke en met z'n tipke,
Met zijn ...

LIESJE

CAT. 8760 (in G gezongen)

ACHTTEL, 1963

1. Lies-je, 't blond-ge-lokte meis-je Uit een bloei-en-de Vlaam-se
 streek Trad des pas-ters wo-ning bin-nen Langs het kronk'lend
 pad der beek. Waarde Heer-der, zegt de scho-ne, En een blos om-
 kleurt haar wang. Schuch-ter slaat zij d'o-gen ne-der En haar
 hart-je klopt zo bang. Schuch-ter slaat zij d'o-gen ne-der
 En haar hart-je klopt zo bang.

1.

Liesje,
 't Blondgelokte meisje
 Uit een bloeiende Vlaamse streek
 Trad de pasters woning binnen
 Langs het kronk'lend pas der beek.
 Waarde Herder, zegt de schone,
 En een blos omkleurt haar wang.
 Schuchter slaat zij d'ogen neder,
 En haar hartje klopt zo bang.

2.

Waarde Herder,
 Wil mij zeggen,
 Hoeveel trouwen kosten moet.
 Alles wel daarbij gerekend,
 Zeg mij dat eens klaar en goed.
 Zie! een glimlach plooit haar lippen
 Van den zeereerwaarde Heer:
 Zeven stuivers kost het trouwen,
 Aardig meisje, ja, niets meer.

3.

Bij het horen van die woorden
 Glimt haar oog van stille vreugd.
 Zo, welnu,
 'k Zal morgen komen,
 Zegt de schone hoogst verheugd.
 Eer de zon aan d'oosterkimme
 Hare rijkdom had ontplooid,
 Was het trouwziek Vlaamse meisje
 Reeds in bruidsgewand getooid.

4.

En zij ijlt met vlugge schreden
 Naar het kerkje in het dal,
 Waar op vastgestelde stonde
 Haar de Paster wachten zal.
 In het koor staat hij reeds waardig:
 Liesje ook bevindt zich daar:
 Om te trouwen,
 Waarden Herder,
 Vindt gij mij hier kant en klaar!

5.

Wel, zeer wel,
 Gij lieve schone,
 Maar u bevindt u nog alleen.
 Waar is op deze plechtig ure
 d' Uitverkoren bruidegom heen?
 Moe, mijn bruidegom? maar Eerwaarde,
 Het was zekerheid bij mij,
 Dat ik voor die zeven stuivers
 Ook den bruidegom had erbij!

Liesje, blondgelokte meisje, da's een lieke dat heb ik nog geleerd van m'n moeder. Mijn moeder zong dat altijd aan de boterstand, als ze aan het boteren was. Een boterstand dat is, voor degenen die dat niet kennen, zo iets van 1,25 meter hoog, een ronde stand. Daar lag van boven een scheel op met een gat in het midden, en daar ging een staf door waar vanonder een klepel aan was. En met dat op en neer gaan werd dan de boter uit de melk gestommeld. Ik heb zelf ook nog wel geboterd. 'k Wil er nu wel eens bijzeggen dat ik de vierde ben van elf kinderen. Wij waren thuis maar een arme boer en we moesten vroeg van school scheiden. 'k Begon naar de school te gaan van m'n zes jaar. En met de communie was 't gedaan, moesten we thuis blijven, want er moest gewerkt worden, er moest wat bijverdiend worden. En dan moet ik nog zeggen, in die tijd was het nog gedurig thuis te blijven. In de bosbezie-tijd, bosbessen plukken drij, vier weken aan 'n stuk. Proppen rapen in de bossen, die we dan verkochten aan

de bakker in ruil voor brood. Eikels rapen in de bossen, dat was ook voor de varkens, dat werd ook verkocht. En dan nog bij de boeren patatjes gaan rapen. Zodat ik maar 5 jaar naar de school geweest heb, en van die 5 jaar maar 2 1/2 jaar op de schoolbanken heb gezeten. Ik zeg: dat was nodig. Wij moesten bij ons veel doen om de kost te verdienen. Mijn vader heeft hard moeten werken en mijn moeder ook. Mijn moeder is al dood van in 't jaar 1913. Ze was maar 47 jaar. En daar heb ik dan zoveel bewondering voor, voor m'n moeder. Want ge moet het weten: in die tijd kochten ze 11 kinderen, konden die zelf hun 11 kinderen grootbrengen. Er was geen steun, van niks. Ze hebben moeten werken, ze hebben moeten zweten. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Ik zie mijn moeder nog altijd zitten 's avonds bij de lamp sokken te stoppen, want wij liepen ook sokken kapot en klompen en gaten in de kleren, zowel als de kinderen van nu. Dan zie ik m'n moeder daar nog zo zitten. Dat mens is gestorven, zoals ik daar zei, aan haar 47 jaar. En dan heb ik daar zo'n bewondering voor, omdat die met die miserie van zo een huishouden en zo'n moeilijkheden om de kost te kunnen verdienen, dat ik daarvan nog 25 liedjes heb kunnen van leren; dat dat mens nog altijd zong. En dit was dan een lieke dat ze zong aan de boterstand, terwijl ze aan het boteren was, waarschijnlijk zowat op de maat van de staf.

En nu zing ik een liedje *Er was eens een kleine liberaal*. Dat is een lieke van m'n schoonmoeder.

'k Moet eerst nog een woordje zeggen over die schoonmoeder. Toen ze nog een jong meisje was, dat was een dochter van een bezembinder. Er was bij ons veel bezemrijs, daar werden bezems van gebonden en op een stootkarretje naar Antwerpen. Te voet asteblijft! En die had kennis met een man, en die was bosspader. En ze zegden tegen dat meisje: Gade gij daarmee trouwen? Ge kunt er niets mee doen. - Watte? Ik werd nog boer met 13 koeien! Dan zijn ze toch samen getrouwd. Dat mens dat wilde vooruit, kost wat kost, ze wilde vooruit. Goed, als die man aan 't bosspaaien was, werd daar verteld dat er 'n kind geboren was bij baron Vinks in Sint-Lenaerts. En het kind dat was zwak en dat kon volgens de dokters niet in 't leven blijven tenzij met moedermelk.

Dat werd op het werk verteld, waar vader dan werkte, dat was op het domein van Marksburg in Meer. De vader vertelt dat thuis en ze zegt: Wel, dat kon ik misschien nog bijpakken. Ze had zelf een kind aan de borst, maar ze had voedsel voor twee. Zeg het maar, want dat is een halve frank per dag, daar doen we wat mee.

Goed, de vader vertelt dat toen de boswachter eens op ronde kwam. En hij zegt: Dat ga ik zeggen. 's Namiddags was er de baron al en hij zegt: Is dat waar dat uw vrouw mijn kind zou willen opvoeden? - Ja! - 't Is goed, maar dan moet ze twee maanden op 't kasteel blijven. Ja, dat werd gedaan voor een halve frank per dag. Want wij zijn vóór de oorlog van '14, niet vergeten! Wat toen een halve frank per dag was voor een vrouw als bijverdienste!

Ze bleef daar twee maanden op dat kasteel en dan kwam ze naar huis met 30 frank. Daar kocht ze 'n kalf voor. En dat kalf dat groeide op. Ik vertel alles maar kort, want anders duurt het te lang. Dat kalfje groeide op en dat werd een koe. Maar die mensen hadden geen grond. Die moesten voor dat koeike alles gaan zoeken. Ze ging dan in 't bos om hei te snijden, bunt te trekken, gras uit de kanten, enz. Wel, nu was ze op ne zekere keer, een kwartier wijd van huis, rond in de bossen, want haar dichtste gebuur was op 10 minuten, en ze zag niemand wonen, al bos dat er was. Ze had een volle kruiwagen hei gesneden en opgetast.

En toen werd ze ziek. Ze werd zo onpasselijk, ze wist niet wat ze had. Wel, daar is dan een kind geboren. En daar staat de moeder, een kwartuur wijd van huis, met haar kruiwagen en een kindeke... Wat doet ze? Ze trekt haar sluier af en ze windt dat daarin en ze legt dat nog bovenop de hei en ze kruit met die kruiwagen een kwartuur wijd naar huis.

En ze komt thuis, en daar staat die koe daar te bluten. Die koe had nog lang niet gekalfd en die had een stijve uier en dat al wel over haar tijd. En die koe had daar veel last van, en die stond dan maar te bleten. Wat moest nu dat mens toch doen? Iemand roepen, kon niet. 't Was te ver. Ze dacht: Ik zal dan eerst de koe nog melken. Ze legt dat kinneke in een wiegske en ze begint de koe te melken. Dan werd ze weer onpasselijk onder de koe en ze koopt dan een tweede kind. Dan legt ze dat kind in het wiegske bij het ander. En dan is ze op het bed gaan liggen. En daar heeft ze moeten wachten tot 5 uur dat haar man een boterham kwam eten, die had nog niet gedaan met werken. Want werken was in die tijd tot 8, 9 uur, zulle! En hij kwam maar eens ne boterham eten en eerst na het werk kon hij om raad.

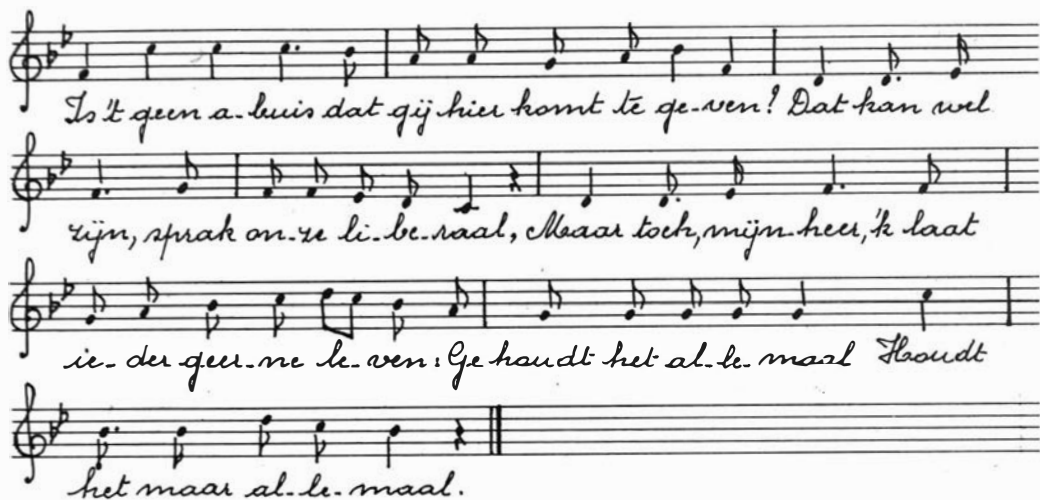
Ze spreken van de vrouw van Vlaanderen. Maar zou er dat geen zijn? Dat is nog een van het echt Kempisch ras: kloek en sterk, die buigen zich voor niks. En de miserie die dat mens gehad heeft, we moeten haar bewonderen dat ze nog zoveel liedjes zingt. Ik zal nogeens een van mijn schoonmoeder zingen.

VIJF CENTIEMEN

CAT. 8754 (in Bes gezongen)

ACHTEL, 1963

2. Men was niet lui om in 't pa-pier te kij-ken, Lij daeh-ten
 vast: hier heb-ben wij de leut! Maar als nu klaar de wees-heid
 kwam te blij-ken, Sprak de pas-toor: zeg vriend je ga niet uit,

Is 't geen a-buis dat gij hier komt te ge-ven? Dat kan wel
 zijn, sprak on-ze li-be-raal, Maar toch, mijn heer, 'k laat
 ie-der gee-me le-ven: Ge houdt het al-le-maal Houdt
 het maar al-le-maal.

* Louis Doms zong het lied bij de opname slechts vanaf de 2e stroof.

1. Er was eens ene kleine liberale,
 Die trouwde met een knappe jonge meid.
 Ofschoon hij goed de bruiloft kon betalen,
 Mijnheer pastoor, de koster en de blazer,
 Die toonden hem dan ook nog veel geluk.
 In een papier heeft hij in d'hand gedouwen
 Een vijfcntiemenstuk,
 Een vijfcntiemenstuk.
2. Men was niet lui om in 't papier te kijken,
 Zij dachten vast: hier hebben wij den buit!
 Maar als nu klaar de waarheid kwam te blijken,
 Sprak de pastoor: zeg, vriendje, ga niet uit,
 Is 't geen abuis dat gij hier komt te geven?
 Dat kan wel zijn, sprak onze liberaal,
 Maar toch, mijnheer, 'k laat ieder geren leven:
 Ge houdt het allemaal,
 Houdt het maar allemaal!
3. Eén jaar verliep. Ik laat u overpeinzen,
 Of onze vriend gelukkig was getrouwd,
 Dat zal ik u met ene gaan bewijzen.
 Een liberaal is van geen hel benauwd,
 Hij ging nu eens de kerken al bezoeken.
 En op 'n keer sprak hij mijnheer pastoor,
 Om hem zijn kwaad, zijn honderduizend vloeken
 Te blazen in zijn oor,
 Te blazen in zijn oor.
4. 't Is wel wat vet, dat moet ik u belijden,
 Maar zie, Mijnheer, mijn wijf is een serpent.
 'z Heeft geen verstand van koken of van braden,
 Och, Lieve Heer! had ik haar nooit gekend!
 Zij is de schuld, ja pastoor, gij beziet mij?
 Ja, beste vriend, dat wijf is u gegund,
 Want gij weet wel dat gij voor vijf centiemen
 Niet veel verkrijgen kunt,
 Niet veel verkrijgen kunt.

Louis Doms is een volksfiguur van blijvende betekenis, en dit ver buiten de enge grenzen van het Vlaamse Land, zelfs buiten de Europese horizon. We danken hem het heropleven van de oude Vlaamse volksdansen en -melodieën, en daardoor het heropleven en herwaarderen van de muzische volkskunst. Begonnen in het bescheiden maar vruchtbaar midden van Achtel en omgeving werkte Louis Doms uit eigen kracht zich op "tot een verdienstelijke folklorist, die echter van de volkskunde geen museumartikel maakt, maar een levende wetenschap, die zich niet beperkt tot objectief beschrijven en verzamelen. Hij geeft leiding en bezieling, niet enkel te Achtel, maar in geheel Vlaanderen. Hij heeft hierdoor de oude dansen, dit sierlijk, stemmig volksvermaak, nieuw leven ingeblazen. Aan zo'n volkskunde is tevens een sereen gevoel verbonden: de liefde van de mens voor zijn geboorteground, voor zijn land en volk".⁷

Louis Doms toont, door het voorbeeld van zijn zelfontwikkeling, aan de muzikale volksopleiding de goede weg naar een bloeiende zangcultuur. Zonder ooit enig muzikaal onderwijs te hebben genoten, zong en speelde hij aanvankelijk louter op het gehoor. Door kennis te maken met het cijferstelsel, de geniale notatie van relatieve zangsymbolen, kon hij zich uit eigen kracht opwerken tot zelfstandige zanger, i.e. tot toontreffer. Zonder kennis van het notenschrift noch van notenleer ontwikkelde hij zich tot een bekwaam musicus die een 3-stemmige mis componeerde, "terwijl hij achter de mestkar liep"⁸, in 3 stemmen noteerde en met zijn eigen zangkoor van boeren uit de omtrek instudeerde en uitvoerde".⁹

Na de opname in Sint-Victor overhandigde Louis Doms ons enkele handgeschreven teksten van de liederen die hij voor ons had gezongen. Boven een van deze liedteksten stond de melodieaanhef in cijferschrift genoteerd. Dit dokument toont klaar en duidelijk aan dat zijn toondenken op toonverhoudingen, i.e. op toontrappen gebaseerd was, en niet op absolute toonhoogten. Aldus stelt Doms spontaan de principiële betekenis van het cijferschrift als relatief zangsymbool in het licht, en dit tegen alle actuele vooroordelen in.

Louis Doms was een rechtschapen man uit de Hoge Kempen, open van geest, sterk van wil en zuiver van gemoed. Hij was een selfmade man die met taai doorzettingsvermogen van boereknecht opsteeg tot topfiguur van traditionele muzische volkskunst in Vlaanderen. Grondige kennis van plaatselijke zeden en gebruiken blijkt uit zijn bijdragen

7. Wij hernemen deze belangwekkende passage uit R. Sterkens, *Achtel en Louis Doms*, in: *Dansen uit Achtel I*, Vlaams Dansarchief, Schoten, 1968. Moge de hedendaagse volkskunde haar traditionele stelling verlaten voor het standpunt van een levende wetenschap, zoals Dr. Sterkens dat 15 jaar geleden reeds innam.

8. R. Sterkens, *Achtel en Louis Doms*, in: *Dansen uit Achtel I*, Vlaams Dansarchief, Schoten, 1968, pp. 5-8.

9. Op Kerstmis 1927 en op het feest van Sint-Antonius, bijzondere patroon van het vee, op 17 januari 1928; zie L. Doms, *Achtel in de folklore*, in: H.O.K. VI (1928), p. 109 ff.

in H.O.K. en in het Vlaams Dansarchief.¹⁰ Als zoon uit het bescheiden midden van een kroostrijk gezin waarin de leuze goldt: Werken zulde, werken lijk wij allemaal, werkte hij zich op tot schildersbaas met meerdere gasten.¹¹

Naast deze niet geringe dagtaak in zijn bloeiend bedrijf en zijn intense folkloristische activiteiten wist hij een voorname eigen huiskring te stichten, waarin vrede en vriendschap, dienstbetoon en dankbaarheid geen ijdele woorden bleven.¹² Deze gemoedsgaven, gepaard met levenservaring en -wijsheid stralen uit zijn van kristelijke moraal gedragen commentaren bij de liederen die hij in Sint-Victor voor ons zong.

De geniale mogelijkheden van de huidige techniek maakten het mogelijk een klankbeeld uit het vergankelijk verleden op te vangen en voor het nageslacht te bewaren: wij bezitten op magnetofoonband de stem van Louis Doms, levensecht van klank, bezieling, temperament. U ontmoet hem daar opnieuw in de hem eigen "breedgeschouderde" zanghouding. U hoort hem thans liederen zingen en van gebeurtenissen uit zijn leven vertellen die hij nooit elders had medegedeeld of zelf had opgetekend.

In 1983 werd te Hoogstraten een Louis Domsmonument opgericht.¹³ Laten we, naast dit gedenkteken van uiteraard keiharde, koude steen, nu de magnetofoonopnamen van onze zingende en vertellende Louis Doms zetten als klinkend beeld van zijn persoon. Dit weze tevens een gebaar van dank aan het adres van de intieme vrienden van Louis Doms die zijn levenswerk op schitterende wijze voortzetten.

Dr. Lucy GELBER

10. H.O.K. (Hoogstraten's Oudheidkundige Kring) VI (1938), pp. 109-128: *Achtel in de folklore*: Vlaams Dansarchief, Schoten, 1968 ff.: 5 bijdragen Louis Doms vertelt.

11. R. Sterkens, *Achtel in de folklore*, in: *Dansen uit Achtel* I, Schoten, 1968, p. 8.

12. F.E. Geens, *In memoriam*, in: *Volkskunst* VI (1982), nr. 1, p. 2 ff.

13. F.H. Geens, *In memoriam*, in: *Volkskunst* VI (1982 §, nr. 1, p. 2 ff; *Een blijvende herinnering aan Louis Doms*, in: *Ibidem*, pp. 13-14; *Het Louis Doms Monument*, in: *Volkskunst* VII (1983), nr. 2, titelpagina en pp. 28-28.

DE V.Z.W. FRANS M. OLBRECHTS-STICHTING

ter bevordering van het volkskundig onderzoek

Het Staatsblad van 27 nov. 1969 publiceert de oprichting van boven vermelde vereniging zonder winstoogmerk. Bij de stichters stippen we aan, naast mevrouw M. Maurissens, weduwe van professor dr. Frans Olbrechts, M. de Meyer, uitgever, R. Foncke, prof. emeritus, E. Strubbe, hoogleraar, J. Van Haver, hoogleraar. De vereniging neemt als opdrachtgever de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde, Vlaamse Afdeling. Mevrouw M. Olbrechts maakt door een schenking de v.z.w. mogelijk. Met de interest van het kapitaal kan de beheerraad jaarlijks een of meer prijzen van een waarde van vijftienduizend frank of meer uitreiken. Haar doel bestaat erin de nagedachtenis van prof. dr. Frans Olbrechts (Mechelen 1899-Aken 1958) te eren en tevens de wetenschap te stimuleren, waarin de internationaal befaamde etnoloog zijn wetenschappelijke bedrijvigheid was begonnen. (*Een oud Mechelsch Bezweringsformulier*. Uitgegeven, ingeleid en verklaard door... - Bekroond door de Kon. Vl. Academie. Gent, s.d., 217)

De prijzen zijn niet zozeer bestemd als bekroning van een gepubliceerd werk, maar vooral als stimulans tot totstandkoming van studies die zonder de aanmoediging van de Olbrechtsstichting moeilijk of nooit verschijnen. De Koninklijke Kommissie stelt voor ieder werk een jury samen, om te oordelen over de wetenschappelijke waarde en om advies te verstrekken over het toe te kennen bedrag.(1)

Bij de opdrachten behoorde:

J. VAN HAVER. *Een 19e-eeuws verzamelschrift* (uit de nalatenschap van prof. Fr. Olbrechts). *Bijdrage tot de Nederlandse Incantatieliteratuur*. (Jaarboek 23 (1970) van de boven vermelde kommissie, 133-200)

H. STALPAERT. *Het sprookjesarchief uit de nalatenschap van Amaat Joos*. (Jaarboek 24 (1971) ibidem, 123-218).

R. van der LINDEN. *De ikonografie van St.-Niklaas in Vlaanderen*. (uitgave, eigen beheer, 1972, XXXV, 630 kolommen, 358 ill.)

R. LAMBRECHTS. *Heksen en heiligen in het Netedal*. (met titel *Bezem en Kruis*, Retie, 1974, 512, ill.)

H. STALPAERT. *Devotieprenten van O.-L.-Vrouw*.

G. HUYBENS. *Het geestelijk en wereldlijk Vlaams volkslied in Zuid-Nederland van 1508 tot 1800*.

H. BOONE & W. BOSMANS. *Volksinstrumenten*.

A. MEULEMANS. *Leuvense almanakken*. (nr. 34 in Nederlandse Volkskundige Bibliografie, Antwerpen, 1982, 254, ill.)

H. VERSCHAREN. *Volkssagen in het Land van Lier, 1970-80*. (5 delen)

Elke vorser kan een onderzoek indienen om een opdracht van de Olbrechtsstichting te krijgen. De Koninklijke Kommissie dient het onderwerp te aanvaarden. Bij het indienen van de studie brengen drie kommissarissen een verslag uit. Een vorser kan immer een onderhoud en een begeleiding aanvragen.

Leden van de beheerraad zijn, naast mevrouw M. Olbrechts-Maurissens, voorzitter, en sekretaris-penningmeester prof. Van Haver die een speciale hulde verdient op basis van zijn jarenlange, onverminderde toewijding: A. Roeck, J. Theuwissen, R. van der Linden. Zetel van de stichting: Prof. Dr. J. Van Haver, St.-Bavolaan 7, 1730 Zellik.

R.v.d.L.

(1) J.V.(AN) H.(AVER). *De V.Z.W. Frans M. Olbrechts-Stichting ter bevordering van het volkskundig onderzoek*. Volkskunde. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven. Antwerpen, 76 (1975) 153-154.

HET BIER IN DE VOLKSGENEESKUNDE

(vervolg van OVZ 1987, 1, blz. 19-30)

GENEESKRACHT VAN HET BIER

In het zevende hoofdstuk van *"Den Volmaekten Bier-Brouwer"* behandelt Wouter Van Lis aard en krachten van sommige biersoorten. Over de benamingen die het brouwsel van hop, mout en water in sommige streken wordt toebedeeld schrijft hij: Engelsen en Duitsers noemen het "Bere", de Fransen "Bière", de Latijnen "Bira, Bera en Cerevisia". De drank uit gerst gemaakt heet "Oimos Critbimos" wat volgens Van Lis zoveel als gerstenwijn betekent; hij leidt dit af uit een citaat van Diodorus Siculos, een Grieks geschiedschrijver uit de tijd van Julius Caesar, waarin hij beweerde dat op plaatsen waar de wijnstok niet groeit drank gemaakt wordt van gerst die in smaak niet moest onderdoen voor wijn.

De kwaliteit van de mout "moet van rype drooge nieuwe Gerst gemaekt" worden, "niet te lang geschoten, noch met te veel wortten-veselen beset zyn". Hij citeert daarvoor Boerhaave: "*indien het Mout te groot een uyt-spruytsel en te veel wortel maekt, de Substantia Farimosa, meelachtige selfstandigheyd, van het graen vermindert*" (Chemia Pars 2 p. 175). De kwaliteit van het bier wordt bepaald naargelang het met zomer- of wintergerst wordt gebrouwen. Hij verwijst naar het feit dat gerst niet alleen wordt gebruikt om bier te brouwen of moutwijn te stoken, maar ook in de voeding en geneesmiddelen wordt gebruikt; bij de geneesmiddelen o.a. in Ptisana, Panes, Polenta, Maza, Cataplasmata. *Ptisana* wordt in de "Artseny-winkels" genoemd "Decoctum Hordei" (afkooksel van gerst). Dit afkooksel wordt van de volledige gerstkorrel gemaakt wanneer het moet dienen om te versterken en van de gepelde korrel zo het dienen moet om te verzachten of om de dorst te lessen. Bij deze drank kan men ook zoethout, graswortel, rozijnen en vijgen toevoegen. Gerstebrood is gunstig voor hen die zware arbeid verrichten of lijden aan zinkingen of waterzucht.

Polenta was in de Oudheid een spijs gemaakt met geroosterde gerst waaraan men korianderzaad, zout en lijnzaad toevoegde. *Maza* is een soort van gerstebrood met water, melk, olie, wijn, suiker, honing en amandelen; het is te vergelijken met marsepyn. Galenus zegt van de maza dat het moeilijk verteert, winden verwekt en lang in de buik blijft; indien men er genoeg honing aan toevoegt kan het wel enigszins ontlastend werken.

In *Cataplasma resolventia* en in ontbindende pappen acht Van Lis het gebruik van gerst van uitzonderlijk belang. Voor lavementen, gorgeldrank en infusies is gerst zeer voordelig en nuttig.

Over de *Hop* herhaald Van Lis dat deze het vermogen heeft de verstopping van de ingewanden te openen en deze te versterken, de spijsvertering te bevorderen, scheurbuik te vermijden, tussentijdse koortsen, schurft en huidkwalen te helen. Wij lezen ook dat de Hop het vermogen bezit de "*pyne der uysterlyke leden te stillen*", de waterachtige gezwellen en de jichtpijn te verdrijven indien men sterk gehopt bier verwarmt en daarin een doek legt die men op de pijnlijke plaatsen aanlegt; bij afkoeling herhaalt men het opwarmen van het doek in het bier.

Bier, al dan niet uit kruiden bereid, is van nut voor gezonden, jong of oud en voor zieken. Indien het bier gebrouwd is met mout die teveel geroosterd werd zal het lange tijd troebel blijven; zo'n bier verwekt verstopping der ingewanden. Over het *Luiks bier* schrijft Van Lis dat het weinig voedzaam is doch wel in het bloed opgenomen wordt; Luiks bier, van zijn moer gezuiverd, is in de "*Engelsche siekte, benevens het gebruyk van andere Geneesmiddelen, van groot nut*".

Hij schrijft dat er personen zijn die zogende vrouwen aanraden bruin zoet bier te drinken als zou dit het vermogen bezitten veel melk te maken. Wanneer men *Hamburgerbier* met boter, suiker en brood zachtjes laat koken, krijgt men een spijs die overvloedig de vrouwen melk verschaft. Zulke zware spijs is moeilijk verteerbaar en veroorzaakt winden en verstopping. Van Lis geeft de vrouwen die lijden aan zoggebrek de raad vers Luiks bier, goed gezuiverd van moer en droesem en goed gegist, te gebruiken.

Het *bier van Tarwe* heeft lang gekookt en voedt sterk. Het verweekt echter de buik en diegenen die kortademig zijn en een moeilijke stoelgang hebben of lijden aan graveel of steen, is het gebruik van dit bier niet geraden. *Bier van haver* verkoelt meer dan tarwebier. Onklaar haverbier veroorzaakt moeilijk urineren, doch van zijn droesem bevrijd is het pisdrijvend. *Bier van rogge*, matig gekookt bij het brouwen, behoorlijk gegist en van zijn droesem gezuiverd is ongunstig voor de borst en veroorzaakt verstopping en aerophagie (winderigheid). Het *bier van gerstemout* is gezonder dan bier van tarwe, rogge of gerst omdat het, van zijn droesem gezuiverd, het bloed eerder verdunt dan verdikt en de verstopping van ingewanden en urinewegen opent.

Over het *Jopenbier* schrijft Van Lis in den "*Volmaekten Bier-Brouwer*" dat de kraamvrouwen het vooral gebruiken na een zware en moeilijke bevalling en "*de soodanige die eenen swaeren val hebben gedaen, soo dat er Contusie (kneuzing) verbrekinge en ontsteking by is, gebruyk van maeken*", dit meestal op aanraden van de vroedvrouw of andere personen die onkundig zijn over de aard van het bier en daardoor de patient schade berokkenen.

Jopenbier, in Vlaanderen 'jupens', 'heupene' en 'leupene' genoemd, was afkomstig uit Dantzig. Het was een dik bruin en krachtig bier dat in- en uitwendig als medecijn gebruikt werd tegen borstkwalen en kneuzingen. (57)

Bij het afsluiten van het zevende hoofdstuk geeft de medikus-brouwer Wouter Van Lis een korte verhandeling over het biergebruik in relatie tot het vormen van nier- en blaasstenen. De hop, die pisdrijvend is, zou in landen waar veel bier wordt gedronken steenvorming in deze organen uitsluiten; er zijn er minder gevallen van graveel te vinden. Murray in London kwam ook tot deze bevinding onder de drinkers van sterk gehopt bier. (58)

Van Lis deed persoonlijk proeven om tot de vaststelling te komen dat oud bier, voor een tweede maal gegist en met moer bezet en troebel, aanleiding geeft tot steenvorming in nieren en blaas. Hij stelde vast dat „*Namentlijk als men by warm afgetapt bloed Brandewyn doet,*

desselfs wey als gekokt eywit stremt". Steenvorming komt volgens hem voor bij sterkedrank-drinkers omdat zij daarna een grote hoeveelheid bier, koffie of thee drinken, waardoor hun bloed en lichaamsvocht minder in beweging komt, afkoelt en neerslaat zodat er zich geen voldoende ontlasting voordoet en aldus door ophoping steen en kalkvorming ontstaat. Mensen die aanleg hebben tot steenvorming geeft hij de raad zich van meelspijzen te onthouden en vooral geen bier te drinken dat drabbig is en zonder hop gebrouwen. Zij mogen wel 's morgens één glas verse "Mol" (59) drinken of een helder vers bier waardoor *"de wey word verdund, de piswegen geopend, en den steen der nieren en der selver graveel word somtyds ontlast"*. Tot besluit schrijft hij dat alle dikke vette en troebele bieren het lichaam schaden.

In het achtste hoofdstuk van zijn boekje handelt Wouter Van Lis over de verschillende manieren om *bierazijn* te brouwen en over het gebruik van kruiden bij deze bewerking. Waar hij het heeft over de bijzondere kracht van azijn geeft hij de jonge vrouwen die graag hun slanke lijn bewaren de raad 's avonds bij het slapen gaan een goede teug azijn te drinken, omdat dit de dikke vochten verdeelt en verdriift. Wanneer men geronnen bloed in de maag heeft zal azijn drinken het doen scheiden. Azijn is samentrekkend, verwekt eetlust en verdriift de slijmerige vochten uit de maag, het opent eveneens de verstopte lever en milt. Met azijn kan men het bloed stelpen en besmette wonden reinigen. En Van Lis zegt: *"het is goed voor hen die Flerecyn aen de voeten gequollen zyn"*.

Uit de lijst van kruiden die volgens Van Lis voor de volmaakten bierbrouwer van nut zijn noteren wij: *Alantwortel* (*Inula heleniu* L.) (*Aenula campana*); volgens de Pharmacopoea van 1747 dienstig voor maag en longen. De benaming *Anekampane* is afkomstig van het Franse woord Aunée Campana; de bestanddelen van dit kruid zijn: alantolacton, alantolzuur en alantkamfer. Het wordt gebruikt bij malaria en tuberkuleuse hoest.

Anijszaad (*Anisum vulgare*) lest de dorst, is windlozend en helpt gunstig de urineafscheiding. Het is ook verzachtend bij hoest en stilt maagkrampen. Anijszaad bevat anisol, ethanol en anysoldehyde. In zijn *"Middelnederlandse Geneeskundig Recepten"* beschrijft Braekman een zevental recepten met anijszaad. (60)

Bernagie (*Borrago officinalis* L.) bevat looizuur, calcium en kaliumnitraten alsmede Vitamine C. Dit kruid zou doelmatig zijn bij koorts, pokken en mazelen; het reinigt de luchtwegen en is goed tegen hartvang en melancholie. (61) De Grieken en de Romeinen hadden de gewoonte takjes bernagie in hun wijnbekers te hangen wegens zijn gezonde en versterkende werking en voor het koelhouden van de drank. (62)

Korianderzaad (*Coriandrum sativum* L.) bevat alfa-terpineen, paracyoneen en linalol. Het is winddrijvend en hierover zegt Dodoens: *"... het selve coriandersaedt droogh geworden zynde leght dien quaden stanck af en wordt ten laetsten eer aengenaem dan onlieffelyck van reuck"*. Van Lis beveelt het biezonder aan omdat het de spijsvertering bevordert.

Komijn (*Cuminum cyminum*) dat dihydrocarveol en ethanol bevat. Dodoens heet het dienstig bij maagklachten en ook Müller verwijst naar het gebruik van komijnolie bij maag- en darmklachten alsmede bij gebrek aan eetlust. (63) Er is verder nog het gebruik van *Laurier* evenals van *Nagelbollen* (*Pimenta officinalis*) die de geur hebben van kaneel en kruidnagel en daarboven ascorbinezuur (Vit. C.), cineol en eugenol bevatten. De *Spicenard* die Van Lis aanduidt is waarschijnlijk de *Nardostachys jatamansi* die in het Nederlands *Spijknardus* en het Engels *Spikenard* wordt genoemd; volgens de Pharmacopoea van 1747 worden de bladeren een verwarmende, pisdrijvende eigenschap toegeschreven, zij genezen de gebreken van de maag en de lever, zijn wormdodend en verwekken weerstand tegen gift. (64)

De *Venkel* (*Foeniculum officinalis*) is van uit de middeleeuwen een gekend kruid wegens zijn vele eigenschappen ten gunste van maag, nieren en blaas en als laxantia. Over de *Witte Dictamus* (*Dictamnus* L) die Van Lis vernoemt als versterkend en besmetting werend, zegt Dodoens "... doet ghemaeckelyk pissen, vervoordert en verlicht het baeren ende doet de naegeboorte afkomen". De *Zurkel* (*Rumex acetosa*) is het middel tegen scheurbuik en is dorst lessend, het wordt in de *Circa Instans* aanbevolen omdat het "... mit wine ghedronken verdrivet pyr des luues(liver)." (65)

Van Lis als medicus beoogde met zijn kruidenbieren de volksgezondheid te dienen. Het zijn meestal onschuldige kruiden die in de toenmalige volksgeneeskunde gebruikt werden.

VOLKSGENEESKUNDE

Het is niet zo uitzonderlijk dat bier in de volksgeneeskunde werd of wordt toegepast. De drang van de mens om ziekte te bestrijden maakt hem vindingrijk; met de middelen die hem worden geboden gaat hij experimenteren.

De dichtbevolkte kustgebieden der Nederlanden en de talrijke plaatsen met onvoldoende drinkbaar water uit bezoedelde wellen stimuleerden het brouwen van bier ten behoeve van de volksgeneeskunde. Op het einde van de 13e eeuw was het hophouwen in Oost-Europa gebruikelijk, (66) hophouwen uit Bremen, Dantzig, Lübeck, enz. doch vooral uit Hamburg werden in de Nederlanden geïmporteerd zodat de bestuurlijke instanties om hun eigen brouwerijen te beschermen verplicht waren beperkingen op te leggen. Pachtters-inners van stedelijke bierbelastingen voerden voor eigen rekening hophouwen in om het bierverbruik te stimuleren. Te Duinkerken werd in 1389 en 1390 een tol geheven op de "*cervoise d'Ollande qu'on appelle houppenbier*". (67) Hollandse en Oostduitse brouwerijen vonden in Vlaanderen een afzetgebied voor hun bieren omdat de inheemse brouwers vaak moeilijkheden ondervonden om geschikt en niet verzilt grondwater te vinden. Gentse schippers waren in 1557 bedrijvig in bevrachting van bier uit Gouda en Hamburg. (68) Het waterprobleem stimuleerde tot een ruimer gebruik van bier in de voeding, als genotmiddel en bij de bereiding van volkse geneesmiddelen.

Gezien het volk enigzins vertrouwd was met het gebruik van geneeskrachtige kruiden, is het niet zo uitzonderlijk dat men waarde hechtte

aan bier gebrouwen met gruit van een plantaardig mengsel om bepaalde ziekte-toestanden te bestrijden. Het was de grutter die het kruidenboeket samenstelde dat hij onder het moutmeel mengde. Hoger verwezen wij reeds naar de kruidenbieren van Wouter Van Lis. Het gebruik van bier als medicinaal middel in voorbije tijden is in verband te brengen met de toenmalige slechte voeding en digestieve stoornissen. Bier is voedend en versterkend, het bevordert de spijsvertering en geeft eetlust schrijft Cassell's *Family Doctor*, (69) en uitgebreider verklaart Peyronnet: "*bier is een gezonde en voedzame drank, die de spijsvertering en de pisafscheiding lichtjes prikkelt, het is een aan te raden drank voor ziekelijke jongelingen, bleekzuchtige meisjes en bloedarme dames. Vele geneesheren schrijven het voor aan zenuwachtige vrouwen.*"(70)

Uit de papyrus van Brugsch en Ebers die in Berlijn berust, vernemen wij dat de artsenij van de oude Egyptenaren overwegend uit melk en bier bestond.(71) Rhazes, de Arabische arts, maakte in zijn geneeskunde gebruik van bier gebrouwen uit gerst (*cerevisia de hordeo facta*) of uit rijst.(72) De abdis Hildegard von Bingen (1098-1179) was vertrouwd met hobbier. In haar werk "*Causae et curae*" schrijft zij: "*Cerevisia autem carnes hominum incrussat et pulchram colorem faciei eius praestat fortitudinem et bonum sucum frumenti*" (het bier nochtans maakt het vlees van de mens vet, en verleent het een mooie kleur van het gelaat, op basis van de kracht en de degelijke kiem van het graan). Wat de humoren betreft schrijft de abdis van de Rupertsberg: "*cerevisiam bibat, quae destitutos humores et sensus ipsius in rectitudinem continent et furorem amentiae ab ipso evertunt*". (Drink bier, dat de uitgeputte humoren en de zinnen van de mens in de goede zin leidt en de furie(geweld) van de waanzin verdrijft).

Abraham a Santa Clara schrijft dat verstandige artsen zieken bier voorschrijven, wat hij verduidelijkt met te zeggen dat sommige bieren met kruiden worden bereid "*Cerevisiae conditae seu medicatae*"; zij voeden minder en worden dus tot de artsenijen gerekend voor hen die aan een langdurende ziekte lijden. In een godvruchtige ontboezeming spreekt hij van de wonderwerken die God via bier verricht: "*Gelyker dan onder anderen van de Heilige Harthacus, Bisschop in Yrlandt, geschreven word; dat Godt ten aesian syne groote verdiensten, het Bier op deselve wyse vermeerderd heeft, gelyk voor deesen de Olie van de Weduwe tot Sarepta.*"(73)

Aansluitend bij het citaat van Hildegard von Bingen vinden wij in de volksgeneeskunde het gebruik van muizenhersen in melk of bier gemengd ter bestrijding van de waanzin en bij akute aanvallen van delirium.(74) Het gebruik van muizen is in de volksgeneeskundige receptuur terug te vinden bij enuresis (bedwateren) en bij incontinentie eet men witte muizen.(75) Om bloed te kweken of om een lage bloeddruk te verhogen drinkt men zwaar bier.(76) Met hetzelfde doel wordt in warm bier boter of in koud bier eieren geroerd met bruine suiker. In de "*Encyklopedie der gesammten volksmedicin*" is het gebruik van bier en eierdooiers als verkloekingsmiddel een algemeen gebruik (77); te Godarville gebruikt men tegen bloedarmoede één soeplepel gerst, één lepel gepelde haver die men samen laat koken

in een liter water waaraan men een glas bier toevoegt: van dit mengsel neemt men met tussenpozen een soeplepel.(78)

Waterzucht is een gevolg van zieke nieren. Een lievelingsmiddel van Sydenham (+ 1689) tegen deze kwaal was het drinken van bier waarin Heggerank en Duivelsraap (Radix Bryoniae) was gekookt.(79) Hij genas daarmee de zwaarste gevallen en ook voor chronische gewrichtsreuma en zekere vormen van huidziekten gebruikte hij dit biermiddel. Een purgerend bierrecept van Sydenham is terug te vinden in de uitgave in 1955 van een officinaboek(80) waaruit wij de formule ontleen:

Eikvaren	500	Krenten	250
Stomp Rhabarber	250	Rhubarber	90
Senna bladeren	250	Ramenas	90
Gewoon lepelblad	180	Oranjeappel	4
Salie	180	Bier	45.000

In de bibliotheek van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen berust een medicinaal handschrift van 1766 waarin een biervoorschrift voorkomt tegen hydropsie (waterzucht, ophoping van weichtig vocht in lichaamsholten). Daartoe diende men Ellebor nigre (Kerstroos) en Fan. grou (?) + Agrimon (Agrimonia eupatoria L.) in een zakje in een pot sterkbruin bier te laten trekken.(81) Volgens kapelaan Vandenbosch uit Tongeren zou dokter Van Rhyn te Vladslo tweehonderd soldaten van waterzucht genezen hebben door toediening van "een of twee oncen gestoten zwart mosterzaad in één liter oud bier gekookt", waardoor zij overvloedig urineerden.(82)

In gasthuizen werden de ouderlingen op bevel van geneesheren hopbier voorgeschreven als verkloekingsmiddel.(83) In een recent boekje van Fr. Peeters over volksgeneeskunde staat een bierremedie tegen keelpijn: een halve liter wit bier laat men koken samen met gele veldwortelen en een weinig paardsknoppen (Bitterzoet).(84) In de "Medicina van Johan Yperman" wordt bij koorts die zijn oorzaak vind in de vervuiling van de vier primaire lichaamsvochten aangeraden dun bier te drinken die op gruis gebrouwen werd.(85) Warm bier, vier kreeftsogen, vier gepulverde laurierbladeren, zijn voor koorts het recept van een apoteker uit Maastricht.(86)

Uit een 17e eeuwse boekje van Overkamp en Heydentryck noteren wij een bijzondere aanbeveling:

"Als de maag in koortsen, in pleuris siekten, te zwak synde, door claretten, koeldranken, zyropen en verderffelyke zuiren aalbessen bedorven wordt,... veel beeter souden doen, met slechts maar heet bier te gebruiken, waarin geroost broot met muschaat gewreeven geweykt was."(87) Beide auteurs geven de raad 's avonds een tas warm Jopenbier te drinken om het bloed te verdunnen, het zuur te verdrijven en obstipatie los te maken.(88)

Petrus Hispanus (1575) raadt het gebruik aan van tuinroos gezoden in bier of wijn nuchter gedronken als een probaat ontlastend middel.(89) Voor de melancholicus, de cordiacis (blaaslijder) en de droefgeestige is Rozemarijn bier aangewezen. Lavendelbier versterkt het ruggemerg. Bier gekookt met eikenbladeren is goed tegen dysenterie

(rodeloop). In Rusland kookt men vuursteen in bier tegen de roos. Een gepulverde muis in warm bier gedronken beschermt tegen bedwateren. (90) Wilde Vlier (*Sambucus ebulus* L.) gestoten en in bier gedurende negen dagen gedronken was in de middeleeuwen een recept tegen gewelvvorming. Voor een gezwollen buik luidt een recept: "*nemt wilgebladen ende stamse ende myngetse myt wyn of myt byer.*" (91)

Scheurbuik (Scorbut) was vroeger een vaak voorkomende ziekte, vooral onder zeevaarders. Deze ziekte kenmerkt zich door bloeding van het tandvlees. Osiander verhaalt dat de Engelsen minder last van deze ziekte hadden wegens het drinken van bier gebrouwen met dennetoppen. In Duitsland noemt men dit bier "*Fichtenbier*" (spruce-beer). (92) Het scheepsvolk van de Oost-Indische Compagnie kreeg dagelijks een kan van dit bier te verorberen. Dokter Wauters uit Wettersen prees eveneens tegen scheurbuik en andere ziekten het gebruik van Wetters Uytzetbier aan. (93)

In een reeds vernoemde uitgave van Dorvault treffen wij twee formules voor de bereiding van anti-scheurbuikbier aan:

gewoon Lepelblad	30 gr.
Ramenas	60 gr.
dennetoppen	30 gr.
vers bier	2 liter

Het bereide bier wordt na vier dagen gefilterd en daarvan wordt zestig tot honderd gram gedronken. Dorvault voegt eraan toe dat de ontdekkingsreiziger Cook daarmee zijn bemanning van scheurbuik wist te behoeden. (94)

De tweede formule is volgens Dorvault ontleend aan Van den Corput en is als volgt samengesteld:

Ramenas	2000	Dennetoppen	500
Kalmoes	500	Lichtbier	60.000
Gember	30	Stroop	3000
Jeneverbessen	1500	Wijnsteen	250

De vijf eerste stoffen laat men trekken in het bier en de stroop tot het tot gisting komt, dan wordt het gefilterd en voegt men er de wijnsteen aan toe. De dagelijks te nemen dosis is 60 à 200 gr. Bakker noteerde een Nederlands volksmiddel tegen kiespijn dat bestond uit mierikwortel en radijs geweekt in scherp bier. (95) Wie met een levercirrhose geplaagd is moet Bottelbier drinken dat gemaakt wordt met Breda's bier in een Keulse kan waar men Nagelen (kruidnagel), Kaneel, Citroenschillen, suiker en Cremor tartari (gezuiverde wijnsteen) aan toevoegt. (96) Black schrijft, met verwijzing naar Cato, dat bier met jeneverbessen een goed middel is bij graveel en nierwee. (97 en 98) Leverkruid in bier gekookt drinkt men bij steenvorming in nieren en blaas (99); ook Sydenham komt tot gelijkaardige vaststelling. (100) Osiander verhaalt over een wijndrinker die last had van graveel en gruisvorming in de urinewegen en die genezen werd door het drinken van dun "*Radolfshäuser*" bier. (101) Volgens Dorvault bestaat een goed waterafdrijvend biermiddel uit Jalap, Rappig Donderkruid, Kalmus, Jeneverbessen, Laurier, Alsem, Heggerank, Meekrap en bier. (102)

Als afvoermiddel beveelt Bernhard Ashner in zijn "*Konstitutionstherapie*" het gebruik aan van rezinusolie met bier; hij voegt eraan toe dat

in het dieet voor lijders aan dyspepsie (stoornis in de spijsvertering door te ruime afscheiding van zoutzuur en buitengewone vorming van melkzuur) goed belegen bier tenzeerste aanbevolen is.(103)

In de medische teksten van de Hettietische arts Zarpia (1500 v.Chr.) komt een biervoorschrift voor om een kind van darmkolieken te bevrijden. Op de eerste dag moest de zonnegod voor deze ziekte worden aanroepen, op de tweede dag moesten twintig planten (niet te identificeren) worden fijn gestampt en gemengd met bier, water en wat gist. Deze vloeistof diende men over het hoofd van het kind te gieten en er de aars mede te reinigen.(104) De materia medica van de Mesopotamiërs verhaalt dat wanneer de geboorte niet vlot verliep, de artsen de vrouw een grote beker bier te drinken gaven waarin fijngestampte kruiden als nachtschade, hondstong en tuinkers werden gemengd.(105)

In het pediatriesch traktaat uit de 17e eeuw van Stephaan Blankaart lezen wij dat de vroedvrouw bij de geboorte het kind diende te wassen met bier, "... gemeenlyk met een gebotert biertjen of warm water... en als men geen zuur verschaalt bier daertoe neemt, en het niet te koud geschied...". En verder schrijft hij "Kinderen die te veel op de borst verlekkerd zijn moet men hen een pypkan geven met soet bier". Een volksgebruik bij buikloop wordt door Blankaart beaamd daar hij schrijft: "Sommigen hebben een Boere raad, en ik kan deselve goed keuren. Se nemen alleen versch Rotterdammer bier, dit laten zy heet werden, doen daer veel Foch by en Note-moskaten, met wat gebraden brood,...". Een kind dat tanden krijgt en van het zogen af is krijgt van vers bier diarree.(106)

Bier blijkt gunstig om de verteerbaarheid van het brood te begunstigen, in sommige streken geeft men de voorkeur kinderen te voeden met brood in bier geweekt in plaats van in melk.(107) Brood met honing gekookt in bier werd in de 17e eeuw door Van Helmont beschouwd als een belangrijk voedsel voor de zuigelingen en de kraamvrouw kreeg tot de negende dag niets anders dan bier en brood.(108) Een zogende vrouw dient haar kind, bij te kort aan zog, bier en zoete melk in gelijke delen toe.(109) Een gebruik te Liedekerke bij bloedvloed van de kraamvrouw was het toedienen van een thee van Sinksom" (Seneco vulgaris L) met bruin bier.(110) Sinksom is een verbastering van het Franse woord seneçon commun. Bij de Egyptenaren gebruikten de vrouwen bij menstruatiestoringen vet en zoet bier; dokter J.G. De Lint beweert dat het vet zal gediend hebben om zekere vastheid aan de medicijn te geven en het zoete bier om een corrigens voor de smaak. Het recept bestond uit:

Oeaam (?)	1/16 heket
Vet	1/8 heket
Zoet bier	1/8 heket

Dit diende samen te worden gekookt en over vier dagen gespreid, te worden opgedronken. Voor andere gynaecologische klachten als verstopte maandstonden, zwelling van de baarmoeder en melkvorming in de borsten, vinden wij in de volksgeneeskundige literatuur het gebruik van 'citroenkruid in bier gekookt' en 'biersoepen met melk'.

Tegen stuipen en vallende ziekte (**epilepsie**) wordt Sint-Cornelius aangeropen. Dr. Burdach vind het nuttiger dat men voor deze ziekte in het voorjaar of in oktober de wortel van gemene Bijvoet (*Artemisia vulgaris* L.) oogst, deze laat drogen en verpulveren, en daarvan een theelepel met warm zwak bier inneemt.(113) Om de kinkhoest te genezen schijnt volgens kapelaan Vandenbosch "een halve liter bier waarin een once schors van wilde Vlierwortel wordt gekookt" een probaat middel; het blijkt tevens goed tegen hydropsi (waterzucht).(114)

Bij Oisander vinden wij de vermelding het gebruik van warm bier met boter bij **kroepziekte** alsook een Hollands volksmiddel dat bestaat uit kleine tuinslakken die men laat koken in een liter bier met suiker.(115) Tuinslakken met gerstensap tegen kinkhoest en verslijming van de longen wordt door C. Bakker beschreven(116), terwijl voor longziekten Kennet een recept vermeldt dat bestaat uit het middenste deel van een zeeajuin die men laat koken in water en na afkoeling mengt met verse bierdroesem en laat gisten.(117)

Een nog zeer gebruikelijk volksmiddel bij **hoest** en aandoeningen van de luchtwegen is het drinken van warm bier waarin men een eierdooier met bruine suiker roert, het is een oud middel waarvan men sporen terug vind bij Hippokrates, Plinius, Celsus, Galenus, e.a. Dat bier een zalving voor de borst betekent lezen wij in een strofe van een 17e eeuwse handschrift van Martinus van Sint-Truiden, regulier van het kapitel van Wyndesin, dat berust in de Arsenaal bibliotheek te Parijs; daarin wordt van gerstenbier gezegd:

*Dranc moet koelen
Sonder woelen
Tot de lessing van den dorst;
Maeckt t'tisaentien
Tot een salving van de borst.*(118)

In tijden van **epidemiën** hielden bierdrinkers beter weerstand dan diegenen die dit niet deden. Een middelnederlands recept tegen de pest luidt: "*Voorts de dranc in heise ziecheit sal syn clene bier of tysane...*"(119); eenhoornpoeder wordt in het bier gemengd "*scaeft enen eenhoorne met .j. messe en mynghet in treaclen in bier of in wine, dan sal ment nutten*".(120) Treacle of theriac is een ingewikkeld Galenistisch geneesmiddel dat oorspronkelijk gebruikt werd als tegengift dat later een universeel middel werd tegen alle kwalen.

Gervase Markham geeft een bierrecept van 1615 als prophylactisch middel tegen de pest: gebruik van oud bier waarbij men gemene Pijpbloem, Engelwortel en Stinkende Gouwe voegt. Bij een Londense pestepidemie werd er aanbevolen Venetiaanse stroop in warm bier te drinken en het bed te houden.(121) Tijdens de Hamburgse cholera-epidemie van 1893 was het opgevallen dat het personeel werkzaam in de brouwerijen van de ziekte gespaard bleven. Proefnemingen wezen uit dat cholerabacteriën, na één of twee uur in bier inactief te gronde gingen.(122)

In de volksgeneeskunde kookt men in oud bier Betoniebladeren (*Stachys officinali*) en Waterkervel (*Oenanthe aquatica*) om te drinken

tegen zweren, terwijl bij verwondingen men bier drinkt waarin Tormentil, Zevenblad en boter kookt.(123) In een 16e-eeuws Medecyns boek staat een middel 'uit de drekapoteek tegen de roose' dat als volgt luidt: "*Nempt koemes, doet dat met goet bier ende geeft hem dat te drincken : ist die eerste reyse, het salder mede genesen.*"(124)

Voor de huidverzorging en bij infectieziekten, vertelt Plinius dat in Egypte, Spanje en Gallië de vrouwen het schuim van het bier gebruikten om de huid te beschermen en er jeugdig uit te zien. Volgens Prof. Dr. Wittstein was de gunstige werking te danken aan het alcoholgehalte, het koolzuur en de bitterstoffen in het bier.(125) De huid met blond bier gewassen bezorgt een goed uiterlijk; bovendien is Hamburger bier met verse boter niet alleen bevorderlijk voor een gladde huid maar ook een voorbehoedmiddel tegen steenvorming in nieren en blaas.(126)

Als wormafdrijvend middel neemt men lange pepers en knoflook die men tot poeder pulvert en 's morgens met bier drinkt.(127) Dorvault geeft volgend wormafdrijvend bierrecept :

30 gr. uitschieters of dennetoppen
24 gr. Alsem
10 gr. Bittergentiaan
5 liter bier.

Dit alles laten trekken gedurende drie dagen en dan filtreren.(128)

DIERGEENEESKUNDE

Wat het volk meende dienstig te zijn bij ziekte van de mens, kon in zijn redenering ook niet anders dan goed zijn voor de dieren; uit een 18e eeuws remedieboekje van Almanus Van Cour voor ziekten bij paarden noteerden wij enkele bierremedies.(129) Voor een koe wiens lijf zwelt neemt men : Narduszaad (*Nigella sativa*), Foellie (*Myristicae aryllus*) en notemuskaad (*Myristica fragrans*) in klein bier en als het gekookt is voegt men er twee verse eieren bij en geeft dit het dier op. Wij lezen : "*Ontstoken klieren sal men smeiren met Althea (Heemst) of een spint gerste gekokt met bier in een zak gegoten en het hoofd van het peird daer in gedaen*". Heemst is gekend om zijn verzachtende en weekmakende eigenschap. Wanneer het paard verkouden is geeft men het Galantwortel (*Galanga minor*) met jonge spruitjes van Vlier (vlierscheuten) en Averno (*Artemisia abrotanum*) plus een handvol zout alles samen in klein bier gekookt. Zo het paard niet urineren kan wordt Zevenboom (*Juniperus sabina* L.) en bast van Vlierhout gekookt in klein bier. Met klein bier wordt hier bedoeld licht bier. Ook paarden hebben last van wormen. Daarvoor geeft men Kreeftsoogen, Kropkruid (*Helleborus viridus* L.) die men fijn stoot, dit alles met bier gemengd het dier te drinken. Een paard dat lijdt aan afgang behandelt men met Hondsdraf (*Glechoma lederacea* L.), Eikebladeren en Ganzerik (*Potentilla anserina* L.) gekookt in bier.

Sommige boeren behandelen het paard dat aan buikkrampen lijdt met bier dat ze laten koken en dan lauw toedienen. Voor vee dat aan grashoest lijdt maken boeren van Bachten de Kupe gebruik van volgend recept : "een vierendeel peper laten koken in een liter bier, het laten afkoelen, wat water bijvoegen en in tweemaal toedienen; 's morgens voor jaarlingen de helft van deze oplossing, voor kleine kalvers een derde.(130)

Om dit hoofdstuk af te sluiten nog een loflied op het "Gentse Bier" door N. Destanberg van 1862.(131)

GENTSCHEN UITZET.

Gentschen uitzet

Ge doet ons goed

Al is dag'ook al somwylen wat uitzet.

Gy giet de kracht en de vreugd in 't gemoed.

Een Waelsche zoon, Toon Clesse, heeft u bezongen;

Meester in 't vak, maer zyn gedicht in fransch,

Hy houdt van 't bier, hy is een goede jongen;

Rymen lyk hy, daertoe zie ik geen kans.

Maer toch my dunkt dat 't Vlaemsch bier, zoo helder,

Ook in het Vlaemsch een lofzang hebben moet.

Frisch en gezond komt d'uitzet uit den kelder;

Zyn witte kraeg staet hem uitnemend goed.

Eens tot zyn schand, heeft men hem willen yken,

Maer geen Vlaemsch bier en past de slavenhand.

Hy wilde niet met looden letters pryken;

Hy schuimt nu vry in 't vrye Vlaenderland.

't Kost voor een pint niet meerder dan zes centen

En 't bier is kloek, als men het wys geniet,

Dat men het volk dit goed wist inteprenten,

Dan had 't kort nat zooveel verdwaelden niet.

Lyk Clesse het zei, het bier gaf aen ons vaedren

Moed in en kracht in vree en in gevecht,

't Bloed vloeide hun onstuimig wild in d' adren,

Ze waren vry of stierven voor hun regt.

Och arme mensch! Och! mogt het eens gebeuren

Dat g'elken dag een lekker pintje hadt;

Dan zoudt ge nooit verkwynen en vertreuren

En 't waer een eer voor onze gentsche Stad!

Deze publikatie heeft de bedoeling de aandacht te vestigen op het element bier in de volksgeneeskunde en wil zo de aanzet geven voor een diepgaand onderzoek over dit tot hiertoe nog niet behandelde onderdeel van de brouwerij- en biergeschiedenis.

A.G. Homblé (†)

(57) *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 7e deel. 's Gravenhage 1926. p. 436.

(58) BERENDES, J. : op. cit. p. 21.

(59) Een soort kuitbier = dun bier, het water alleen door het draf gelopen. Volgens Chomel een soort kuit en zoet bier.

(60) BRAEKMAN, Dr. W.L. : op. cit.

(61) VANDEWIELE, L.J. : op. cit. p. 84.

(62) WYNNE HARTFIELD, A. : *Kleine Kruidencyclopedie*. Amsterdam s.d. p. 40.

(63) (ontbreekt in de auteursstekst).

(64) VANDEWIELE, L.J. : op. cit. p. 247.

VANDENBUSSCHE : op. cit. p. 400 Nr. 1743.

(65) VANDEWIELE, L.J. : op. cit. p. 71.

(66) DOORMAN, G. : *De middeleeuwse brouwerij en de gruit*. 's Gravenhage 1955. p. 1-42.

- (67) UNGER, W.S. *Twee rekeningen van den invoer van Hollandsch bier te Duinkerken uit de XIVe eeuw*. In: Annales de la Société d'Emulation de Bruges. LXXII (1929) p. 164.
- (68) Rijksarchief Brussel, rekenkamer, karton Nr. 257.
- (69) CASSELL'S: *Family Doctor*. London 1897, p. 202.
- (70) PEYRONNET, L.: *De Geneesheer der Armen*. Parijs/Brussel 1907, p. 55.
- (71) BERENDES, Julius: *Das Apothekwesen*. Hildesheim 1967, p. 2.
- (72) BERENDES J.: op. cit. p. 65.
- (73) ABRAHAM a. S. CLARA: *Iets voor Allen*. Amsterdam 1741, p. 261 en 266.
- (74) *Handw. Deutsches Aberglauben*. Band VI. p. 58.
- (75) BAKKER, C.: *Volksgeneeskunde in Waterland*. Amsterdam 1928, p. 147, 152.
- (76) VAN DER HAEGHEN, Paula: *Volksgeneeskunde in Ophasselt en omstreken*. Licentiaatsverh. Brussel 1971, p. 95.
- (77) MOST, Georg, Friedrich: *Encyklopedie der Gesammten Volksmedizin*. Graz 1973, p. 54.
- (78) DASCOTTE, Robert: *Les Remèdes populaires dans la Région du Centre*. Haine Saint Paul, 1980, p. 3.
- (79) ASCHNER, Dr. Bernhard: *Lehrbuch der Konstitutionstherapie*. 7e Aufl. Stuttgart 1953, p. 138.
- (80) DORVAULT: op. cit. p. 242.
- (81) Bib. K.B.O.V. Gent. Nr. 2901.
- (82) VANDENBOSCH: *Handboek voor Lijdenden*. 6e uitgave. Leuven 1865. p. 125.
- (83) Gedenkschriften Geschied- en Oudheidk. Kring v. Halle 1937. Nr. 12.
- (84) De Standaard (Courant) van 9 april 1985.
- (85) ELAUT, Dr. L.: *De Medicina van Johan Yperman*. Gent 1972. p. 23.
- (86) VANDENBOSCH: op. cit. p. 177.
- (87) OVERKAMP, en HEYDENTRYCK: *Nieuwe Beginzelen tot de Genees- en Heelkunde*. (geschonden exemplaar) s.l. 1681. p. 81.
- (88) OVERKAMP & HEYDENTRYCK: op. cit. p. 93.
- (89) TELLE, Joachim: *Petrus Hispanus in der Altdeutschen Medizinliteratur*. Diss. Ruprecht Karl Univ. Heidelberg 1972, p. 348.
- (90) *Handwörterbuch der Deutschen Aberglaubens*. Berlin u. Leipzig. Band I.
- (91) BRAEKMAN, W.L.: *Middel nederlandse geneeskundige recepten*. Gent 1970, p. 136.
- BRAEKMAN, W.L.: *Medische en Technische middel nederlandse recepten*. Gent 1975, p. 258.
- (92) OSIANDER: op. cit. p. 166.
- (93) WAUTERS, P.E.: op. cit. p. 27.
- (94) DORVAULT: op. cit. p. 241.
- (95) BAKKER: op. cit. p. 256.
- (96) OVERKAMP: op. cit. p. 133.
- (97) BLACK, William George: *Folk Medicine a Chapter in the History of Culture*, London 1883, p. 152.
- (98) Marcus Porcius Cato 234-149 v. Chr. Een artsenstand hield hij voor een overbodige luxe. Zijn recepten hadden de bedoeling dat iedereen zijn kwaaltjes zelf moest kunnen helen.
- (99) M.C.D.: *Dictionnaire des Alimens*. Paris 1750. t.I. p. 158.
- (100) *Handw. Deutsch Aberglaubens*: op. cit. p. 1280 t.I.
- (101) OSIANDER: op. cit. p. 124.
- (102) DORVAULT: op. cit. p. 242.
- (103) ASCHNER, Dr. Bernhard: *Lehrbuch der Konstitutionstherapie*. Stuttgart 1953, p. 257 en 559.
- (104) POLLAK, K.: op. cit. p. 140.
- (105) POLLAK, K.: op. cit. p. 140.
- (106) BLANKAART, Stephaan: *Verhandeling van de opvoeding en ziekten der Kinderen*. Amsterdam 1684. p. 18, 30, 124 en 307.
- (107) M.C.D.: *Dictionnaire des Alimens*. Paris 1750, t.I. p. 156.
- (108) BUREMA, L.: *De voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de 20e eeuw*. Assen 1953, p. 201.
- (109) MOST, Georg, Friedrich: op. cit. p. 53.
- (110) DE COCK, Alfons: *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*. Gent 1891. p. 64.
- (111) DE LINT, Dr. J.G.: *De achterzijde van de Papyrus van Edwin Smith*. In: Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. Haarlem 1935. 79e jrg. Nr. 8, p. 883.

- (112) OSIANDER: op. cit. p. 246 en 135.
 (113) OSIANDER: op. cit. p. 246 en 135.
 (114) VANDENBOSCH: op. cit. p. 75 en 124.
 (115) OSIANDER: op. cit. p. 115/116.
 (116) BAKKER, C.: op. cit. p. 221.
 (117) KENNET: op. cit. p. 62.
 (118) CARLIER, J.J.: *Manuscrits Flamands de la bibliothèque de l'Arsenal à Paris*. In: Bulletin du Comité Flamand de France, dl. I, p. 321.
 (119) BRAEKMAN: *Twee Middelnederlandse Prozatraktaten en enkele recepten tegen de pest*. In: *Scientiarum Historia*. Antwerpen jrg. 13 (1971).
 (120) BRAEKMAN: op. cit. p. 78.
 (121) WATSON, Gilbert: *Theriac und Mithridatium. A study in Therapeutics*. London 1966, p. 122 en 131.
 (122) MOLESCHOTT: weekblad ter bestrijding van de kwakzalverij. Amsterdam 1912. 5e jr. N° 35, p. 396.
 (123) *Handw. Deutsch. Aberggl.*: op. cit. Bnd. I, p. 1280.
 (124) BRAEKMAN, W.L.: *Een Oostvlaams "Medecyn Boek" uit de zestiende eeuw*. In: *Oostvl. Zanten LX* (1985), 2, p. 87.
 (125) WITTSTEIN, Prof. Dr. G.C.: *Die Naturgeschichte des Plinius Cajus Secundus*. Leipzig 1881, pp. XIV 29 en 125.
 (126) *Handw. Deutsch. Aberggl.* op. cit. p. 1279.
 (127) TELLE, J.: op. cit. p. 377.
 (128) DORVAULT: op. cit. p. 241.
 (129) VAN COUR, Almanus: *Toevlucht ofte Heylsaeme Remediën voor allerhande Siekten van Peerden*. tot Gend by Jan Gimblet in den gulden Bybel. 1783.
 (130) *Bachte de Kupe*: 8e jrg. Nr. 4 (1966), p. 90.
 (131) *Liederenverzameling Kon. Bond Oostvl. Volkskundigen Gent*. Register D, p. 38-39.

BIBLIOGRAFIE

- ABRAHAM a. S. CLARA, *Iets voor Allen*. Amsterdam, 1741.
 AERTS E., *De Zuidnederlandse brouwindustrie tijdens het Ancien Régime*. In: *Handelingen Kon. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal-, Letterkunde en Geschiedenis*. dl. XXXIII (1979).
 ASCHNER Bernhard Dr., *Lehrbuch der Konstitutionstherapie*. Stuttgart, 1953, 7e Aufl.
 BAKKER C., *Volksgeneeskunde in Waterland*. Amsterdam, 1928.
 BENFEY Theodor, *Western Alchemy Symbols in a Japanese Medical Work*. In: "Chymistry" American Chemical Society. Vol. 44 Sept. 1971.
 BERENDES J., *Des Besten Arztes*. Leiden, 1914.
 BLACK William George, *Folk Medicine, a chapter*. In: *The History of Culture*. Londen, 1883.
 BLANKAART Stephaan, *Verhandelingen van de Voedingen en Ziekten der Kinderen*. Amsterdam, 1684.
 BLANKAART Stephaan, *Den Nederlandschen Herbarium oft Kruidboek*. Amsterdam, 1698.
 BRAEKMAN W.L., *Middelnederlandse Geneeskundige Recepten*. Gent, 1970.
 BRAEKMAN W.L., *Een Oostvlaams "Medecynboek" uit de zestiende eeuw*. O.V.Z. LX (1985) 2.
 BRAEKMAN W.L., *Medische en Technische Middelnederlandse Recepten*. Gent, 1975.
 BUREMA L., *De Voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de 20e eeuw*. Assen, 1953.
 CARLIER J.J., *Manuscrits Flamands de la Bibliothèque de l'Arsenal à Paris*. Bulletin du Comité Flamand de France. tome I. cfr. *Ons Heem*, 1970, blz. 232.
 CARTUYVEL Jules et STAMMER Charles, *La Fabrication de la Bière*. 2e éd., Bruxelles, 1883.
 CASSELL's, *Family Doctor*. London, 1897.
 COUPIN Henry, *Les Plantes Médicinales*. Paris, 1920.
 DASCOTTE Robert, *Les Remèdes dans la Région du Centre*. Haine Saint-Paul, 1980.
 DE BACKER Chr. en VANDEWIELE Leo, *Een recept van Dendermonds Karmelietenbier*. Overdruk Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring v/h. Land van Dendermonde, IV reeks dl. 3 jrb. 1977.

- DE COCK Alfons, *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*. Gent, 1891.
- DE FARVAQUES Robertus, *Medicina Pharmaceutica of Grootte Algemene Schatkamer der Drogbereidende Geneeskunst*, Leiden, 1741.
- DE LINT J.G. Dr., *De achterzijde van de Papyrus van Edwin Smith*. In: Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. Haarlem, 1935, nr. 8.
- De Praktische Bierbrouwer*, bewerkt door een Oud Brouwer. C.L. Brinkman, Amsterdam, 1866. (Geen auteursnaam)
- DE VREEZE W.L., *Middel-Nederlandsche Geneeskundige Recepten en Tractaten*; K.V.A. Gent, 1894.
- DE WAAL M., *Medicyn en Drogerij in den Bybel*. Amsterdam, 1922.
- DIMITSCH Wassily, *Russische Volksheilmittel aus dem Pflanzenreihe im Hist. Studien Z. Russchen Volksmedizin*. Leipzig, 1968.
- DOORMAN G., *De Middeleeuwse brouwerij en de gruit*. 's Gravenhage, 1955.
- DORVAULT, *La Nouvelle officine*. Vigot, Paris, 1955.
- ELAUT L., Dr., *Antieke Geneeskunde*, Antwerpen/Amsterdam, 1960.
- ELAUT L., Dr., *De Medicina van Johan Yperman*, Gent, 1972.
- FRIEBOES Walter, Celsus Aulus Cornelius, *Ueber die Arzneiwissenschaft*. 2e Aufl. Brounschweig, 1906.
- GOOVAERTS R., *Groot Kruidenboek*. Brussel, s.d.
- GREWE J., *Das Braugewerbe der Stadt Münster bis zum ende der fürstbischöflichen Herrschaftin Jahre*, 1802. Münster, 1907.
- Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens*: Berlin/Leipzig, 1927, 10 Bande.
- JUNG Hermann, Kunst und Brauchtum. Dortmund s.d.
- KENNET Fr., *Volksgeneeskunde*. Helmont/Antwerpen, 1977.
- LITTRE, *Oeuvres complètes d'Hippocrate*. Paris, 1899.
- MOLESCHOTT, *Weekblad ter bestrijding van de Kwakzalverij*. Amsterdam, 1912, nr. 35.
- MOREAU Georges, *La Culture du Houblon*. Paris, 1909.
- MOST Georg, *Encyklopedie der Gesammten Volksmedizin*. Graz, 1973.
- OVERKAMP en HEYNDENTRYCK, *Nieuwe beginselen tot de genees- en heelkunde s.l.*, 1781.
- PETZLER Wilhelm Dr., *Handbuch der Deutschen Volkskunde*. 3 Bande. Potsdam s.d.
- PEYRONNET L., *De Geneesheer der Armen*. Parijs/Brussel, 1907.
- PINKHOF H., Dr., *Vertalend en Verklarend Woordenboek Geneeskundige termen*. Haarlem, 1935.
- POLLAK Kurt, *Oude Geneeskunst*, Leiden, 1970.
- STOKVIS B.J., Prof. Dr., *Voordrachten over geneesmiddelenleer*. Haarlem, 1892-1902.
- TELLE Joachim, *Petrus Hispanus in der Altdeutschen Medizinliteratur*. Diss. Ruprecht Karl Univ. Heidelberg, 1972.
- UNGER W.S., *Twee rekeningen van de invoer van Hollandsch bier te Duinkerken uit de XIVE eeuw: Ann. d./l. Société d'Emulation de Bruges LXXII (1929)*.
- VAN COUR Almanus, *Toevlucht ofte heylsaeme Remediën voor allerhande Siekten van Peerden*. Gend, 1783.
- VANDENBOSCH (Kapelaan), *Handboek voor lijdenden*. Leuven, 1865.
- VANDEBUSSCHE L., *Onze Volkstaal voor Kruiden en Arsenijen*. Menen, 1955.
- VANDERHAEGEN Ferd., *Bibliographie Gantoise*, Gent, 1858, t. IV.
- VAN DER HAEGHEN Paula, *Volksgeneeskunde in Ophasselt en omstreken*. Licentiaats Verh. VUB. Brussel, 1971.
- VAN DER VEKEN Frantz, *Manuel du Debitant et Consommateur de Bière*, Bruxelles, s.d.
- VAN DER VEN D.J., *Het Bier in de Nederlandsche Folklore*. In: Oostvlaamse Zanten, tweede lustrumnummer. 1930-1935, blz. 89-102.
- VANDEVELDE A.J.J., W. Van Lis, *Geneeskundige en Brouwer*. In: Versl. en Meded. Kon. Vl. Academie, Gent, 1926.
- VANDEWIELE L.J., Dr. Apt., *Circa Instans van Platearius*. Oudenaarde, 1970.
- VAN GOETHEM Remy, *De Brouwerij op het platte land onder het Oud Regime*. In: Ann. Oudheidk. Kring Land V. Waas. St.-Niklaas, 1960, dl. 64, 1e afd.
- V(AN) L(IS) Wouter, *Den Volmaekten Bier-Brouwer*. Tot Brussel en Gend bij Ph. en P. Gimblet, 1793.
- VAN LOENEN J., *De Haarlemse brouwindustrie voor 1600*. Amsterdam, 1950.
- WATSON Gilbert, *Thereac and Mithridatium, a study of Therapeutics*. London, 1966.
- WAUTERS P.E., *Dissertation sur la manière de faire l'Uytzet*. Gand, Termidor, An VI (1797).
- WYNNE HARTFIELD A., *Kleine Kruidencyclopedie*, Amsterdam, s.d.

ALGEMENE STATUTAIRE VERGADERING

WAASMUNSTER 24 MEI 1987

Welkom door Renaat van der Linden, voorzitter K.B.O.V.

In zijn typische eenheidsbelevende en alles en allen verbindende stijl wijst Renaat van der Linden op enkele andere festiviteiten op deze 24ste mei 1987:

Beerzel - Meifeest ter Spielbergen, ten huize van dr. Jozef Weyns;
Mechelen - Processie O.-L.-Vrouw van Hanswijk, in het teken van de jubelfeesten
volgend jaar: 1.000 jaar Mariaverering;

Deinze - Canteclaerstoet, eigen karakter door de reuzen;

Waregem - Herdenkingsplechtigheid op Amerikaanse militair kerkhof.

Feesten te over, vervolgt hij. Beschouwen we het onze als belangrijk, met voorrang? Onze Bond viert feest, in een jaarlijkse verbroederingsgeest. Elkeen moet zich vragen (durven) stellen, menige dag en week. Een vorser polst de tekenen van de tijd en de mens.

In hoever zien we het portret van de enkeling nog? Let op het uitstalraam van een boekhandel: toont de kraft van een boek het beeld van een auteur? Jawel: Hubert Lampo, André Demedts, Rose Gronon, Piet Korrel = Michel Casteels, e.a.

In hoever telt een enkeling in het kader van het volksleven? De vraag rijst onmiddellijk en onverbiddelijk rond Walter Capiou. De uitzending Hoger Lager telt ongeveer 160 afleveringen. En dan? De kijkdichtheid aan de ene zijde. De humor en de nabootsing in schoolverband, in het raam van de derde leeftijd aan de andere.

De Internationale Boekenbeurs nam de titel: '1000 levens leiden'.

Hoevele levens leidt Walter Capiou, in en door zijn programma, én de vraag geldt voor de heem- en volkskundige die bestendig zijn aandacht dient te spitsen, in het speuren naar oud en nieuw: het eigentijdse.

Tegenover de enkeling staat de groep en een belegering van Dendermonde voorgisteren, op 22 mei. De stad van het Ros Beiaard leek een belegerde stad. De verklaring en reden? Punksers, new-wavers en skin-heads wilden er in het Koningshof het optreden van de Nederlandse popgroep Claw-Boys-Claws bijwonen. De burgemeester had besloten dat niemand van hen binnen mocht. Voorwendsel: de zaal is niet brandveilig. Rijkswacht en politie patrouilleerde bij alle in- en uitvalswegen naar het centrum. Overvalwagens stonden klaar.

Bij het eerste psycho-bily festival waren ongeveer 1.500 punkers naar de stad gekomen, die er na afloop uitzag als een vuilnisbelt. Middenstanders hadden uit schrik voor de stoere jongens hun deuren gesloten. Dienen we dergelijke verschijnselen op te tekenen en te bestuderen?

Onze tijd is verder getekend door het beeld van de 'derde leeftijd', zo in kaartnamiddagen, busreizen.

Een ander verschijnsel blijft de immigratie. Zijn vreemdelingen van vóór enkele jaren nog inwijkelingen, of vaste ingrediënten van onze maatschappij? Elk van ons dient dergelijke en andere vragen op zijn manier te onderzoeken. Aldus beleven we een gouddag in eerlijk en heerlijk nadenken, in het mededelen van resultaten en in het smeden van plannen.

WERKINGSVERSLAG 1986

Door Luc Beyens, sekretaris.

1986 was een feestjaar.

Op 2 mei was het immers 60 jaar geleden dat de "Bond der Oostvlaamse Folkloristen" opgericht werd.

Om dit feit te herdenken werd aan het Notarissenhuis, waar de stichtingsvergadering op 2 mei 1926 plaats vond, een korte herdenkingsplechtigheid gehouden, gevolgd door een kleinε receptie in het Museum voor Volkskunde, waarop onze verdienstelijke bestuurs- en redactieleden, Maurits Broeckhove, Marcel Daem en Lode Hoste, gelauwerd werden in de "Orde van de Harde Mastelle".

Er werd een drie dagen durend benefietfeest op touw gezet, op 22, 23 en 24 augustus, aan de Bond aangeboden door de Beheerskommissie van het Museum.

Ondanks het feit dat de zon niet altijd van de partij was, greep er heel wat plaats op het "koerke van het museetse"!

Marc De Puydt regisseerde er een hele schare vrijwilligerswerkers om de belangstellende bezoekers en sympatisanten te laten participeren in de feestviering.

Vermelden we slechts: de optredens van het Gents Kabaret Moere-loere, van de volkszangers John Lundström van Antwerpen en Miele van Zottegem en hun begeleiders, van het orkest Koen en zijn Vrienden, van ons eigen Spelleke van Folklore, dit alles overgoten met de heerlijke geuren van wafels en andere versnaperingen, terwijl geïnteresseerden hun hart konden ophalen bij de boekenstand van de Bond, bij de ruil- en brocantebeurs of bij de voorstellingen van streekfilms door Roger Van Brakel. Het Bondsbestuur dankt van harte allen die aan het welslagen van dit feest hebben medegewerkt en aldus de Bond moreel en financieel schitterend hebben gesteund.

Het hoeft natuurlijk niet gezegd dat wij ons ook met andere zaken hebben ingelaten.

Het Bestuur kwam tienmaal bijeen om telkens een volle agenda te bespreken, en richting en stuwung te geven aan het bondsleven.

Bijzondere aandacht werd besteed aan het ontwerp van dekreet van de Vlaamse Regering betreffende de subsidiëring van de verenigingen voor volks- en heemkunde. Het bestuur drukt zijn bezorgdheid uit over de voorgestelde maatregelen en hoopt dat de bevoegde diensten rekening zullen houden met de bijzondere aspecten van deze verenigingen. Op het vlak van de B.T.K.-projecten gebeurde er reeds een belangrijke inlevering. Inderdaad werden de kontrakten van twee medewerkers niet hernieuwd, zodat ondermeer de wetenschappelijke katalogering van het boekenbestand van de bibliotheek in het gedrang komt.

Met droefheid vernamen wij het overlijden op 17 augustus van ons verdienstelijk bestuurslid Maurice Van Wesemael. Over de figuur en het werk van deze gewezen bibliotekaris/archivaris vindt U een "In memoriam" in Oostvlaamse Zanten 1986/04, bladzijde 205 e.v., met uitvoerige bio- en bibliografie.

Op 13 april had de Jaarlijkse Statutaire Vergadering plaats. Deze ging gepaard met een zeer gewaardeerde uitstap naar Veurne, waar

we het bakkerijmuseum bezochten en, na een archeologische stadsparkwandeling o.l.v. Roeland van de Walle, ook de Duinenabdij en -museum te Koksijde een bezoek brachten.

Op 21 november was er de **Buitengewone Algemene Vergadering**, die o.a. aandacht schonk aan onze financiële situatie. De begroting voor 1987, opgemaakt door de toegewijde financiële commissie, werd er unaniem goedgekeurd. Er werd besloten de lidmaatschapsbijdrage niet te verhogen, mits opname van meer publicitaire inlassingen in Oostvlaamse Zanten. Helaas is de oogst tot heden schaars gebleven.

Wij verheugen ons ook dit jaar in de **toename van het ledenaantal**. De trouw van onze leden is voor ons een bewijs van waardering voor onze werking en een aansporing om op de ingeslagen weg verder te gaan. Teneinde het innen van de lidgelden vlotter te laten verlopen werd eind 1986 gestart met een nieuwe formule: ieder lid ontvangt een persoonlijke uitnodiging tot hernieuwing en is vrij hieraan een steuntje toe te voegen. Dit heeft een onverhoopt succes, zodat onze **steunlijst** reeds meer dan 125 namen bevat. Dank!

Tijdens **twee studienamiddagen**, in samenwerking met het Seminarie voor Etnische Kunst, Afdeling Volkskunde van de Rijksuniversiteit Gent werden volgende thema's behandeld:

- op 19 april: **Recente volksliedstudie**, met als sprekers L. Gelbers, B. Desterbeck en E. Demoen;
- op 5 november: **Rechterlijke volkskunde in België**, met inleidingen door Lic. Marc Jacobs en Drs. Paul De Win.

Deze studienamiddagen kenden een wisselende bijval.

De Bond verleende in het afgelopen jaar zijn **medewerking** aan:

- de Vijfde Boerenkermis te Nederhasselt en de verbroedering tussen Op-, Over- en Neder(h)asselt in Vlaanderen en Nederland, met een boekenstand;
- de Tentoonstelling "Afgestoft en opgeblonken" van 13 juli tot 3 augustus in 't Toreken te Gent;
- het Ambachtelijk en artistiek aperitief in het Museum voor Volkskunde, van 18 juli tot 14 september;
- de tentoonstelling "Rendez-vous met Magere Hein", eveneens in het Museum voor Volkskunde, van 31 oktober tot 25 januari 1987;
- de publikatie "Een vizie op de dood (1790-1914)" (168 blz. - ill.), n.a.v. deze tentoonstelling.

Op het **internationale vlak** weze aangestipt dat enkele van onze bestuursleden en leden, o.m. Renaat van der Linden en Walter Giraldo, hun medewerking verleenden aan publikaties in diverse buitenlandse tijdschriften.

Al deze activiteiten vonden ruimschoots weerklank in onze menigvuldige **mediakontakten** met zowel de regionale als de nationale pers, radio en T.V.

Het bestuur hoorde het verslag van de jury betreffende de **Alfons de Cockprijsvraag**. Er werden twee werken ingezonden, nl.:

- Frans Van Bost, met "Het Ganzenbord" en
- Marc Hauman, met "Volksmuziek in Vlaanderen".

De prijs werd niet uitgereikt, maar er werd wel een aanmoedigingspremie toegekend aan Frans Van Bost.

Ons tijdschrift "Oostvlaamse Zanten" verscheen 4 maal, met een totaal van 260 bladzijden, d.i. 20 meer dan vorig jaar, en dit met een oplage van 750 exemplaren.

Ons mededelingenblad "Volkskundige Kroniek" verscheen 6 maal, met een totaal van 60 bladzijden en brengt o.m. :

- informatie aan de leden
- aankondiging van voordrachten, tentoonstellingen, kantwerkvergaderingen, uitstappen, goudag, bibliotheekaanwinsten, e.a.

Over de werking van het **Museum voor Volkskunde** wordt afzonderlijk verslag uitgebracht door Roeland Van De Walle, dd. konservator.

Ook over onze **bibliotheek**, onder leiding van bibliotekaris Arnold Eloy en archivaris Frans Van Bost wordt afzonderlijk verslag uitgebracht.

De **Kantklub Sint-Katelijne** zette zijn lessenreeksen verder. Er waren 74 leerlingen, verdeeld over 5 studie jaren, nl. :

- 1e jaar Stropkant (10 lessen);
- 1e jaar Cluny (10 lessen);
- 2e jaar Stropkant (10 lessen);
- Moderne kant (6 lessen);
- Jonge Katelijntjes (10 lessen).

Verder werden er twee **proeflessen** ingericht voor nieuwkomers en belangstellenden en kwam de **werkgroep** 6 maal bijeen.

Ziedaar, enkele vergetelheden uitgezonderd, het relaas van een jaar hard maar vruchtbaar werk.

De Raad van Bestuur dankt allen, bestuursleden, bescherm- en steunende leden, gewone leden, redactieleden en andere medewerkers, adverteerders, verantwoordelijken van de openbare besturen en van de media, alsook de ons onbekende belangstellenden en sympatisanten die elk op hun manier hiertoe hebben bijgedragen.

Uittreksel uit de notulen van de Algemene Vergadering op 24 mei 1987 te Waasmunster

De Algemene Vergadering bekrachtigde de benoeming van L. Hoste tot ondervoorzitter, ter vervanging van Dhr. J. De Vriendt die ontslag nam uit deze functie, en van Dhr. E. Demoen tot lid van de Raad van Bestuur van de Bond. Dhr. J. De Vriendt blijft deel uitmaken van de Raad van Bestuur.

De boekhouding van het boekjaar 1986 werd door de kommissarissen, de HH. A. Janssens en M. Daem nagezien en juist bevonden. Op hun voorstel verleende de Algemene Vergadering ontlasting aan de kommissarissen en de Raad van Bestuur.

Beide heren werden aangezocht hun mandaat verder te zetten in 1987 en hebben aanvaard.

BALANS 1986

Incasso op 01.01.1986		Incasso op 31.12.1986	
Kas	37.464	Kas	8.092
PRK	7.905	PRK	614
Bank	12.225	Bank	186.363
Depot	<u>168.685</u>	Depot	<u>383.800</u>
Subtotaal 1	226.279	Subtotaal 3	578.869
Lidgeden	274.710 F	Uitbest. werk	1.850 F
Abonnementen	47.291 F	Schoonmaak	840 F
Verkoop publikaties	66.275 F	Kantoorbehoeften	93.900 F
Excursies	21.600 F	Secretariaat	118.433 F
Benefietfeest	50.050 F	Reiskosten	11.690 F
Cursusgelden	51.140 F	Drukwerk	4.106 F
Fin. verrichtingen	32.258 F	Propaganda	2.600 F
Giften	5.078 F	Publicaties	396.160 F
Toevall. baten	61.304 F	Overige organ.	6.099 F
Staatssubsidie '84	141.439 F	Hulp- & leermid.	39.286 F
Staatssubsidie '85	148.511 F	Excursies	21.140 F
Subsidie publicat. '84	60.000 F	Cursussen	7.138 F
Provinc. subsidie '86	50.000 F	Lidgeden	438 F
Subs. Stad Gent '85	72.704 F	A. De Cockprijs	10.000 F
		Overige uitg.	16.090
Subtotaal 2	1.082.360	Subtotaal 4	729.770
	1.308.639		1.308.639

*

* *

* * *

JAARVERSLAG MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE

Door R. Van de Walle, konservator

1986 was opnieuw een druk en boeiend jaar. De talrijke activiteiten waarover hier zal bericht worden, bewijzen dat het Gentse Museum voor Volkskunde nog een echt levend museum is. Op zijn terrein mag het terecht tot één der belangrijkste in het Nederlands taalgebied gerekend worden.

Een belangrijke taak binnen de algemene museumwerking bestaat in het verschaffen van wetenschappelijke informatie. Uit de aard van de gevraagde inlichtingen leert men hoe ongemeen boeiend het kan zijn in een dergelijk museum te werken. Er werden gegevens verstrekt omtrent museuminventarisatie, militieloting, krankzinnigheid, gietvormen, bakkerij, toerisme, poppen, jenever, gastarbeiders, 'fairings', doopsuiker, 'Wereldtentoonstelling 1913', schuttersmaatschappijen, zweminrichtingen, burgerwacht, fotografie, vrijen en trouwen, enz.

*Tentoonstelling "Afgestoofd en opgeblonken" in het Toreken op de Vrijdagmarkt te Gent.
© Persagentschap ROL.*

Naast de talrijke groepsbezoeken, doorgaans onder leiding van de Gidsenbond van Gent en Oost-Vlaanderen, heeft het museumpersoneel zelf nog een 35-tal groepen begeleid.

Interessant om vermelden is dat het museum vertegenwoordigd is in de nieuwe werkgroep omtrent een globaal edukatief programma, in 1986 opgericht door de Dienst voor Kulturele Zaken van de Stad Gent.

Dat organisatoren van tentoonstellingen regelmatig de weg weten te vinden naar de rijke museumkollekties, bewijzen de vele bruikleenaanvragen: "De Negenmeimarkt te Sint-Amandsberg" (Gent), "Kermis. Spiegelpaleis van het volk" (Gent), "Liebig Chromo's" (Dendermonde), "Het kind in de inrichting" (Leuven), "Textilia uit eigen bezit" (Gent), "Ferdinand Willaert" (Deinze), "Van Bel tot Klepel" (Gent), "De Lagere School in België van de Middeleeuwen tot nu" (Brussel).

Daarnaast werd ook veelvuldig gebruik gemaakt van de verzamelingen om, al of niet wetenschappelijke, publikaties te illustreren: "Het effectief van de Belgische Krijgsmacht en de militiewetgeving 1830-1914", "100 jaar Instituut van O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans", "De sociale en economische geschiedenis van de klompenmakerij in het noorden van Oost-Vlaanderen", "IPPA's Feestengids", "Kalender van de Vlaamse Feesten", "De Heraut", "De Rode Vaan", "Uit-Magazine", "Toerisme in Oost-Vlaanderen", "The New York Times", "Artsenkrant", enz.

Tentoonstelling "Ambachtelijk Artistiek Aperitief" (L. Mestdagh, O. Bonnevalle, M. Bracke) Keramiek A. Pauwels.

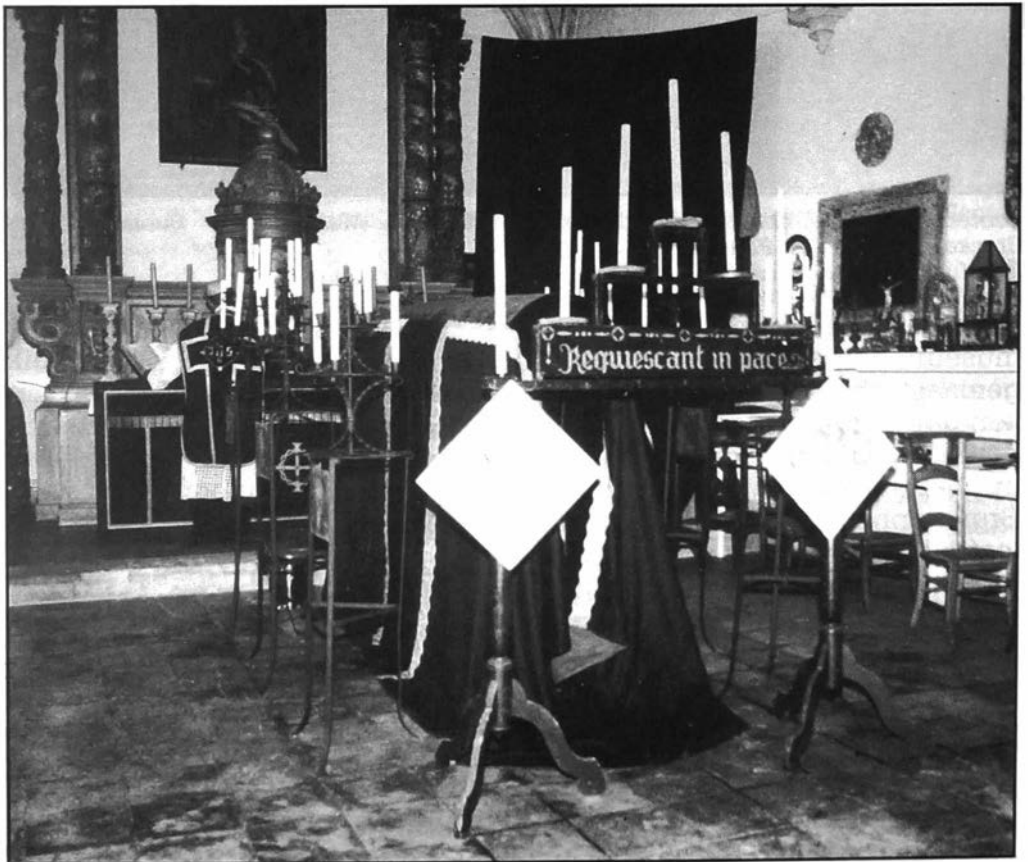
© Museum voor Volkskunde, Gent.

Daar waar het mogelijk is nemen wij de gelegenheid te baat om het museum aan een groter publiek voor te stellen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van foto's, tekstpanelen en eventueel enkele objecten. Dit kon gerealiseerd worden op de "Vierde Gentse Cultuur- en Spektakelbeurs", op de rondreizende "Museumbeurs" (door gans Vlaanderen), op het "Derde Internationaal Open Pijprokerskampioenschap voor Bruyèrepip" te Gent en op "Seniorama", een beurs voor de derde leeftijd, eveneens te Gent.

In 1986 werden drie grote tentoonstellingen georganiseerd. In het pas gerestaureerde Toreken op de Vrijdagmarkt werd op 16 juli de expositie "Afgestoft en Opgeblonken" onder ruime belangstelling geopend. Het was een gelegenheid om een deel van het verborgen patrimonium in het daglicht te plaatsen. In een begeleidende brochure werden de visie en de problematiek van ons museum bondig geschetst. De dag nadien, 17 juli, werden de Gentse Feesten ingeluid met de openstelling van het "Ambachtelijk Artistiek Aperitief".

Drie bekende Gentse kunstenaars - Oscar Bonnevalle, Michel Bracke en Luc Mestdagh - presenteerden de ambachtelijke aspecten van hun meesterschap (respektievelijk de litografie, de houtsnede en het glasraam). Voor het talrijk opgekomen publiek bij de opening was het

aanbieden - in première voor Gent - van een glaasje "Beste Oude Genever de Goeie Seeve" een aangename verrassing. De derde grote manifestatie op dit vlak was, gelet op het onderwerp, in het najaar geprogrammeerd. "Rendez-vous met Magere Hein. Doods- en rouwgebruiken in de 19de eeuw" kende een overweldigend succes. Alle medewerkers die zich tot de laatste minuut hadden ingezet, mochten zich verheugen in vele lovende kritieken zowel van de bezoekers als in de media, waar ruime aandacht besteed werd aan deze tentoonstelling. Het succes van dit initiatief weerspiegelde zich ook op een ander terrein. Beide publikaties die bij deze gelegenheid werden uitgegeven (de rijk geïllustreerde tentoonstellingscatalogus en daarnaast "Een visie op de dood 1790-1914. Kerk, vrijdenkerij, esoterie, spiritisme") zijn inmiddels volledig uitverkocht. De talrijke aanvragen voor een geleid bezoek toonden tenslotte aan dat dit onderwerp, niettegenstaande de taboesfeer waarin het verweven ligt, toch een soort van magische aantrekkingskracht op de mensen uitoefent. Personeelsleden van het museum waren op diverse studiedagen aanwezig, o.a. te Luik, Brussel, Sint-Truiden en Brugge.

Tentoonstelling "Rendez-vous met Magere Hein. Doods- en rouwgebruiken in de 19e eeuw".

© Museum voor Volkskunde, Gent.

Wat de inventarisatie betreft werden 150 items ingeschreven. Tot de belangrijkste verwervingen behoren drie trommels van de Gentse loutenening, een loopmand, schaduwpoppen (Turkije), etsplaten, lijkschilden, koffiekopjes "Goûter Matrimonial Ecaussines", een "lanterna magica" met tientallen plaatjes, enz.

Ter gelegenheid van een internationale bijeenkomst van "Manneke-Pis"-groeperingen in Geraardsbergen werden van het originele Gentse exemplaar, momenteel in de verzamelingen van ons museum, twee afgietsels in gips gemaakt. Achteraf werd één exemplaar ter beschikking gesteld van het Manneke Pis-museum te Geraardsbergen.

Wat het beheer en onderhoud van de verzamelingen betreft, kan gemeld worden dat een schilderij van de F. Willaert werd gerestaureerd met het oog op de retrospectieve tentoonstelling over deze kunstenaar in het Museum van Deinze en Leiestreek. De belangrijke kollektie houten drukblokken en koekplanken werden door toedoen van het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium tegen de houtm behandeld.

Op het vlak van aankopen valt te noteren dat een ets van J. De Bruycker "Un jour de marché" werd aangekocht en verder keramiek van A. Pauwels en een vlag van de Maatschappij "Waterslagers".

Het feestprogramma in ons museum heeft steeds iets bijzonders in petto. De gezellige sfeer op het binnenpleintje lokt jaarlijks duizenden bezoekers tijdens de Gentse Feestweek. In de voormiddag zorgen kleine activiteiten voor een aangename verpozing en 's namiddags boeit het "Spelleke van de Folklore" groot en klein. Nieuw was het vragenspel "Hier spreekt men Gentsch" met Walter De Buck. 's Avonds zorgen de gevarieerde optredens voor de gepaste sfeer en ambiance. De leuze "'t Museetse voor Volkskunde hee de faoze, tes ter were leute gebloaze!" was in 1986 terecht gekozen.

Daarnaast vermelden we nog de medewerking aan de Patersholfeesten en aan het biezonder geslaagde driedaags jubileumfeest "60 jaar K.B.O.V."

Ons huispoppentheater "'t Spelleke van de Folklore" gaf in de loop van 1986 niet minder dan 116 vertoningen. Het repertoire werd dit jaar aangevuld met o.a. "De Gouden Appel", "De Toverlantaarn", "De Grimige IJskoning" en "De lente die niet komen wou". Aan enthousiasme en inspiratie ontbreekt het de drie poppenspelers in geen geval. Tot slot vermelden wij nog dat op 31 december 1986 het museumjaar werd afgesloten met 63.166 bezoekers.

JAARVERSLAG BIBLIOTEEK

Door Arnold Eloy, bibliotekaris.

Gedurende 1986 is de herstrukturering van de bibliotek en de ontsluiting van de boeken, tijdschriften en grafische kollekties verder gezet. Het B.T.K.-projekt "Inventarizatie tijdschriftenfonds" werd tot een goed 'voorlopig' einde gebracht: meer dan 700 tijdschriften hebben nu een overzichtelijke fiche zodat direkt kan nagegaan worden of een bepaald nummer aanwezig is of niet. Het 'voorlopige' zit hem in het

feit dat in de reserves (zolder) nog heel wat te inventarizeren materiaal zit. Spijtig genoeg werd het projekt op 16 oktober, respektievelijk 5 november (voor onze vlotte typiste Carine De Muylt), beëindigd zonder vooruitzicht op verlenging. De ondertussen ook reeds aangevatte inventarizatie van de rijke doodsbriefenkollektie werd daardoor bruusk onderbroken. Vanaf eind oktober 1986 funktioneert de bibliotheek dan ook enkel nog door het vrijwilligerswerk van bibliotekaris Arnold Eloy en van archivaris Frans Van Bost. Het is ten zeerste te betreuren dat een zo waardevolle wetenschappelijke bibliotheek zo 'draaiend' moet worden gehouden! Het streven om de bibliotheek meer kenbaar te maken en de trappenhoge drempelvrees te ondervangen heeft anderzins wel zijn belang bewezen. In Volkskundige Kroniek 1986, 2, kregen de leden van de Bond vier geapprecieerde bladzijden "Kennismaking met de bibliotheek", een brochure als 't ware waarmee vervolgens alle bezoekers van de bibliotheek worden geholpen. Door intensievere kontakten met de universiteit en andere onderwijsinstellingen is de bibliotheek door heel wat jonge mensen 'ontdekt' als schatkamer voor skriptie- of opsteldokumentatie. Het resultaat is 290 bezoeken, bestuurders niet meegerekend, reeds ruim meer dan vorig jaar. Er werden minder boeken ontleend (211), maar dit is het gevolg van de mogelijkheid kopies te laten nemen (slechts 2 BF per kopie) van het gezochte studiemateriaal (ca. 4000 kopies). Aldus blijven de werken of dokumenten in de bibliotheek ter beschikking.

De onderwerpen van onderzoek zijn weer even boeiend als verscheiden. Wie de recente tijdschriftliteratuur of publikaties volgt zal verschillende van de volgende onderwerpen herkennen: vrouwenarbeid, pest, antiek zilver, tafelgerei, herbergen, kant, muziekinstrumenten, handboogmaatschappijen, volksteater, gastronomie, symboliek, kledij, huismarken en metselaarstekens, begijnhoven, koperslager, lokale geschiedenis, Kerstmis, streekverhalen, veldwachter, volksgeneeskunde, barbier, genealogie, kaartssport, burgerwacht, straatnamen, dobbelstenen, sprookjes. De bibliotheek heeft ook intensief bijgedragen tot het sukses van de tentoonstelling "Rendez-vous met Magere Hein".

De grafische kollektie leverde talrijke illustraties voor tentoonstellingen en publikaties; diverse stands in het museum putten voor illustratiemateriaal uit deze kollektie.

Ondanks de problemen van het personeelsbestand en ondanks de krappe ruimte voor een zo levend en steeds groeiend organisme als een bibliotheek is 1986 een zeer bedrijvig jaar geweest. En daartoe hebben zeker niet minder ook de talrijke personen bijgedragen die door een schenking van dokumenten, brochures en boeken de bibliotheek van de Bond nog meer het label "Dringend te bezoeken. Hoogst interessant!" meegeven!

JAARVERSLAG KANTKLUB SINT-KATELIJNE

Door G. Weze, voorzitter kantklub St.-Katelijne.

Her en der worden kantkloskursussen gegeven: kantklossen is een geliefde vrijetijdsbesteding geworden die niets meer ademt van de sociale wantoestanden van vijftig of honderd jaar terug of van de romantiek van begijntjes. De bijna 20-jarige kantklub Sint-Katelijne (° 1968) bewijst binnen die veelheid van opleidingen dat kwaliteit troef is. Meer dan 70 kantwerksters, jong en oud, volgden alnaargelang hun keuze, stropkant, Cluny, moderne of russische kant: 44 keer 2 lesuren klonk op zaterdagnamiddag hetzij zondagvoormiddag op de poppenspelzolder of op de tentoonstellingszaal het zachte geroffel op kantkus-sens. De leermeesteressen J. De Schrijver, F. Devriese-Langerock, B. Goeminne, A. Valcke, C. Vernaeve, H. Verniers-De Bruycker, M. Viaene, M.J. De Smet en H. Pintelon zetten zich daarvoor belangeloos en toegewijd in; M.J. De Smet nam bovendien de zorg op zich voor de opleiding van de Katelijntjes en voor het boetiekje en Hilda Pintelon verzorgde de praktische organisatie: hen allen past oprechte dank!

*
* *
* * *

Schenkeningen aan Bond en Oostvlaamse Zanten Aanvullende lijst - afgesloten op 23/05/1987

Daem Marcel, Gent
De Bleecker Frans, Gent
Declercq Martha, Geraardsbergen
Devos Willy, Gent
Verniers-Debruycker Hilde, Lochristi

Louis CARLEN

WALLFAHRT UND RECHT IM ABENDLAND.

Freiburg (Schweiz), Universitätsverlag, 1987, 260 blz. (Der Freiburger Veröffentlichungen aus dem Gebiete von Kirche und Staat, Band 23)

Laten we Dr. L. Carlen, professor aan de Universität Freiburg voorstellen. In 1959, als student, begon zijn belangstelling voor de religieuze volkskunde met de publikatie van boetebedevaarten in Zwitserland: *Buszwallfahrten der Scheiz in Schweizer* (Archiv für Volkskunde). Nadien volgden: *Die Strafwallfahrt mit ausgespannten Armen*, in 1962; *Rechtliches in Bildern und Zeichen religiösen Volksglauben*, 1967; *Straf- und Sühnewallfahrten nach Einsiedeln*, 1972; *Votivbilder im neuen Kirchenrecht*, 1986; *Rechtliches im Wallfahrtsbrauch*, 1986. Uit deze beknopte literatuur valt onmiddellijk af te leiden dat het bedevaarttema tot een specialiteit van Dr. L. Carlen behoort.

In de studie van de volkskunde is het thema een geliefkoosd onderwerp omdat het oneindig veel facetten biedt. De literatuur is uitgebreid. We hoeven hiervoor niet te verwijzen naar de publikaties in Zwitserland, Oostenrijk, Duitsland, etc., ook Vlaanderen is hierin rijkelijk vertegenwoordigd, omdat ons land rijk bezaaid is geweest met bedevaartplaatsen in dorpen en steden. Het gebruikelijke "Ter Inleiding" of "Woord vooraf" vinden we niet in het boek vermeld. Persoonlijk vinden we daarin geen bezwaar omdat de inhoud van het boek voldoende welsprekend is voor wat de doelstelling is geweest van Louis Carlen. De auteur heeft gedurende een kwarteeuw gezant op het terrein van de bedevaarten en hierdoor een omvangrijke bibliografie verzameld en archivalia over dit onderwerp onderzocht en aangelegd. Na al die jaren ervaring heeft de auteur de religieuze en volkskundige aspecten belicht vanuit een rechtskundig standpunt. Uit deze konfrontatie is *Wallfahrt und Recht im Abendland* ontstaan.

De inhoud van het boek omvat elf hoofdstukken met talrijke onderafdelingen.

1. Het eerste hoofdstuk stemt praktisch overeen met wat het woord vooraf van de auteur zou kunnen zijn: *Definities en problematiek* (blz. 1-9). De auteur geeft een overzicht van de definities die in de

loop der tijden aan 'bedevaart' en 'bedevaarder' werden gegeven in de theologie en de godsdienstwetenschap. In de *Codex Juris Canonici* van 1983 is er nog even sprake van bedevaartsplaatsen. Rond de jaren 1960 ontstond in Duitsland een discussie over inhoud en betekenis van het woord "bedevaart".

De rechtsbegrippen, het objektief en subjektief recht, zijn nog moeilijker te benaderen. Algemeen wordt erkend, dat de rechtswetenschap, het toegepast recht én de volkskunde gemeenschappelijk werkterrein en materiaal zijn van de rechterlijke volkskunde. (cfr. Klassifikatieplan Hoffmann-Krayer, XI - Sociale en Rechterlijke Volkskunde).

(Rechterlijke volkskunde. 1. Rechtsbeginselen. 2. Rechtshandelingen) Het grondgebied dat de auteur bestrijkt is het avondland, in Vlaanderen bekend als Europa of het Westen.

2. *Grondbeginselen en methodiek van rechtsregels* blz. 11-21. Het probleem bedevaart volgens de kerkelijke wetten vanaf de vroege middeleeuwen tot en met 1983. Hoe was de rechtspositie van de bedevaarder in de loop der geschiedenis?

3. *Rechtsorde en bedevaart* blz. 25-44. Bedevaarten worden niet enkel bekeken van uit het religieuze leven van de enkeling en/of de gemeenschap; ze bestrijken ook het domein van het sociale leven. Kerkelijke, wereldlijke gezagsdragers en wetgevers hebben gezamenlijk getracht orde te scheppen in het bedevaarten. De jongste kerkelijke onderrichtingen dateren van 1983 in de *Codex Juris Canonici* over het woord "sanctuarium" als bedevaartplaats, met toelichting over heiligenverering, -beelden, votiefgeschenken. In de loop der tijden, vanaf de middeleeuwen tot op de dag van vandaag werden via wetten, dekreten en verordeningen, de bedevaarten beknot of verboden op grond van misbruiken of geestesgesteldheid gedurende de Reformatie, de Verlichting, de Franse Revolutie, De 19de en 20ste eeuw. Voor wat de jongste halve eeuw betreft citeren we de beknotting of het verbod in totalitaire staten en aanleunende politieke regimes: Rusland; nazi-Duitsland (1933-1945); Hongarije in 1947; Tsjecho-Slowakije en Polen in 1949.

4. *Rechtspositie van bedevaartplaatsen* (blz. 45-114). Onder bedevaartplaats verstaat men: kerk, kapel, bepaalde woning, sterfkamer van heilige, graf, katakombe, genadebeeld. Deze pelgrimsoorden zijn hiërarchisch. Zeer belangrijk in dit hoofdstuk is het eigendomsrecht en de bescherming van de bedevaartplaats.

5. *Wettelijke beweegredenen tot bedevaarten* (blz. 59-111). De motieven tot bedevaarten berusten meestal op religieuze grondslag. De rechtsgronden in het algemeen zijn zeer verscheiden: eed of belofte; lidmaatschap van broederschap of gilde; uit kracht van ambt of als onderdanige; vervangen; testament. De hoofdbrok van de wettelijke beweegredenen wordt behandeld in boete- en strafbedevaarten. Politieke en nationale bedevaarten vinden hun oorsprong in de heerschappij van profane en kerkelijke gezagdragers.

6. *Rechtspositie van de bedevaarten* (blz. 115-146). Een zeer uitgebreid hoofdstuk over het statuut, de rechten en de privileges van de pelgrim.

Principieel kan iedereen de pelgrimsstatus bekomen: clerus, leken, mannen, vrouwen. De bijdrage schenkt aandacht aan de tocht: pelgrimskleding, -zegen, -gaven, -toelating, -bewapening en bedevaartattest. De rechtspositie omvat: de rechten in verband met het gezin, erfenisregeling, schulden, straffen, processen, privileges tijdens pelgrimstocht, overlijden van de pelgrim.

7. *Bescherming van de pelgrim* (blz. 147-175). De oudste beschermingsmaatregelen dateren uit de 8ste eeuw in de Capitularia, wetten en verordeningen der Frankische koningen.

Een deel van kerkelijke en profane verordeningen en verbodsbepalingen hebben in de loop der tijden de bescherming van de pelgrim - op allerlei gebied - tot doel gehad. Ze genoten van de gods- en landsvrede. Volgens de kerkelijke leerstelling werd diegene die een pelgrim bestal of vermoordde in de ban geslagen. Op internationaal niveau werden overeenkomsten afgesloten ten gunste van de pelgrim. Een bedevaartpolitie zorgde voor: de bijzondere vrede die de pelgrim genoot; maatregelen tegen besmettelijke ziekten; voorkomen van misbruiken in handelspraktijken; verblijfsvergunning.

De pelgrim genoot - in het volksgeloof - de bescherming van God en zijn heiligen tijdens zijn pelgrimage. De auteur illustreert op pittoreske manier dit zogenaamde direkt ingrijpen van God en zijn

heiligen aan de hand van legenden, mirakelverhalen en -schilderijen.

8. *Het recht op vervoer van de pelgrim* (blz. 177-187). Talrijke bedevaarders deden hun tocht te voet, of te paard, of met paard en wagen. In verband met rechtsgebruiken bekleedt de zeetocht naar het bedevaartsoord een uitgebreide waaier van rechten en plichten zowel van de vervoerder als van de pelgrim.

In onze moderne tijd reizen de meeste pelgrims per auto, met autobus, spoor of vliegtuig. De risico's van de verplaatsing zijn gedekt door allerlei verzekeringen.

9. *Rechterlijke aspecten op bedevaartgebruiken* (blz. 185-220). Volgende thema's komen hierin overzichtelijk aan bod, gekruid met een rechterlijke toelichting: voetiefschilderijen, ex-voto's, mirakelboeken, kronen en kroningen, Madonna met beschermmantel, offergaven, boeteritussen. De talrijke voetnoten met de naam L. Kriss-Rettenbeck tonen aan dat deze auteur baanbrekend werk op dit terrein heeft gepresteerd.

10. *Misbruiken in het bedevaarten* (blz. 221-230). Bedevaartgebruiken leiden onvermijdelijk tot bedevaartmisbruiken.

De auteur citeert personen en handelwijzen die langs rechterlijke weg bestreden werden o.a. valse pelgrims, die in werkelijkheid landlopers, bedelaars of kettters zijn; pelgrims die misdaden plegen b.v. echtbreuk; simonie; roof van relieken.

11. *Bedevaartsoorden en oorsprong* (blz. 291-248). Waarom op een bepaalde plaats een bedevaartsoord ontstaan is, valt niet altijd gemakkelijk te achterhalen. Van rechterlijk standpunt uit bekeken kan de oorspronkelijke plaats voordien wettelijke bescherming hebben genoten o.a. waterbronnen, bomen, doopplaats...

Een bedevaartplaats bood ook asielericht, de misdadiger was er beschut tegen rechtsvervolging.

De oorsprong van een bedevaartgebruik en -plaats kan ook te danken zijn aan een onheil: een misdaad, een heiligschennis, een baldadigheid.

Bedevaarten hebben invloed gehad: op dorps- en stadsontwikkeling en -economie; ontstaan van jaarmarkten; nederzettingen langs de reisroute, naar Santiago.

Een uitgebreide bronnenstudie in verband met bedevaart en recht vullen de uitgave aan (p. XIII - XV), alsook een trefwoordenregister (blz. 249-258).

Wallfahrt und Recht im Abendland betekent ongetwijfeld een zeer waardevolle aanwinst voor de publikaties van de Universiteit Freiburg. Voor de volkskunde is het boek een studie die nieuwe horizons opent over volksdevotie en rechterlijke volkskunde. De auteur toont aan dat de problematiek zich niet beperkt tot het terrein van de volkskunde maar ook moet bekeken worden in andere contexten, o.a. Recht en wetgeving. Belangrijk en actueel is de verwijzing naar de nieuwe

Codex Juris Canonici van 1983 waarin een eeuwenoude volkstraditie, volgens de kerkelijke visie, nog aandacht verdient; ze wordt gehouden binnen de banen van godsvrucht, voorzichtigheid en deugdzaamheid.

Wallfahrt und Recht im Abendland verdient een plaats in de bibliotheken van alle wetenschappelijke instellingen.

Marcel Daem

Zeg. Hoffmann-Krayer
XI.C./XII.D.5.6.

TRADITION WALLONNE.

Revue annuelle de la Commission royale belge de folklore. Publiée par le Ministère de la Communauté française de Belgique. 1984 1. Galerie Ravenstein 4, 1000 Brussel. 221.

Dit (nieuw) jaarboek van de Koninklijke Commissie voor Volkskunde, Waalse sectie, bevat de bibliografie van de publikaties voor de jaren 1981-82, met 473 nummers. Het geldt een nieuw vertrekpunt 1984, 1. Het vorige laatst verschenen jaarboek XIX, 1966-67 bestreek de bibliografie 1959-1964. Sinds 1951 vatte Roger Pinon op zijn eentje de reuzetaak aan deze bibliografie, uiterst uitgebreid, te verzorgen.

Wat gewordt van de periode 1965-1980, verklaart de *Introduction* van Albert Doppagne en Delphine Manet niet.

Als bijdragen verschijnen in dit Jaarboek:

Jean-Pierre DUCASTELLE. *Les géants du Hainaut*, 14-75, ill. krt.

Idem. *Géants et monstres d'ici et d'ailleurs, d'hier et d'aujourd'hui*, 79-88, tabellen.

Victor GILLON. *Géants disparus de Morlanwelz*, 89-93, ill.

Naast de bibliografie volgens het stelsel Hoffmann-Krayer, treffen we aan: Enregistrements. Disques et cassettes de musique et de chansons populaires, 171-176; Films ethnographiques et folkloriques, 177-187, de lijst van de leden voor de Waalse en Vlaamse sectie, de korresponderende leden in binnen- en buitenland, het Jaarverslag voor 1981-82.

JAARBOEK MET VOLKSKUNDIGE BIBLIOGRAFIE 1984

Deel XXXVII. De Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse Afdeling, (Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Parochiaanstraat 15, 1000 Brussel) gaf het 37ste deel van het Jaarboek uit, 235 p.

De Bibliografie, op basis van het stelsel Hoffmann-Krayer, telt 2095 nummers, en excerpteert 226 tijdschriften.

R.v.d.L.